

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Sylvie Míčková

RESOCIALIZACE OSOB PO NÁVRATU Z VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Jaromír Hořák, Ph.D.

JUDr. Marie Vanduchová, CSc.

Katedra trestního práva

Datum vypracování práce: 19. března 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 19. 3. 2012

.....

Sylvie Míčková

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucím mé práce JUDr. Jaromíru Hořákovi, Ph.D. a JUDr. Marii Vanduchové, CSc. za pomoc při zpracování mé diplomové práce a Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o.s. za cenné rady a náměty.

Vřelý dík patří mé rodině a Eduardu Kloboučkovi za podporu a trpělivost během celého studia.

OBSAH

1. Úvod	5
2. Pojem a účel trestu	7
3. Pojem a účel trestu odnětí svobody	8
4. Výkon trestu odnětí svobody	11
4.1 Právní úprava výkonu trestu odnětí svobody.....	11
4.2 Historie výkonu trestu odnětí svobody a zacházení s odsouzenými.....	12
4.3 Diferenciace odsouzených.....	14
4.3.1 Vnější diferenciaci.....	14
4.3.2 Vnitřní diferenciaci.....	17
4.4 Přijímání do výkonu trestu odnětí svobody.....	18
4.5 Program zacházení.....	18
4.5.1 Vymezení a členění programů zacházení.....	18
4.5.2 Jednotlivé aktivity programu zacházení.....	22
4.5.2.1 Pracovní a vzdělávací aktivity.....	22
4.5.2.2 Speciálně výchovné aktivity.....	28
4.5.2.3 Zájmové aktivity.....	29
4.5.2.4 Utváření vnějších vztahů.....	29
4.5.3 Účinnost programů zacházení.....	33
4.6 Podmíněné propuštění.....	36
4.6.1 Podstata a účel podmíněného propuštění.....	36
4.6.2 Předpoklady k podmíněnému propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.....	38
4.6.2.1 Vykonání určité části trestu.....	38
4.6.2.2 Polepšení odsouzeného.....	39
4.6.2.3 Očekávání, že odsouzený povede řádný život.....	40
4.6.2.4 Přijetí záruky za dovršení nápravy odsouzeného.....	41
4.6.2.5 Další předpoklady k podmíněnému propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.....	42

4.6.3 Zkušební doba při podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.....	42
4.6.4 Dohled nad podmíněně propuštěným.....	43
4.6.5 Přiměřená omezení a přiměřené povinnosti ve zkušební době.....	45
4.6.6 Další omezení a povinnosti a jejich rozsah při dřívějším podmíněném propuštění.....	46
4.6.7 Řízení ve věcech podmíněného propuštění.....	47
4.7 Výstupní oddělení.....	49
4.8 Propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.....	50
5. Postpenitenciární péče.....	51
5.1 Hmotné zabezpečení osob po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.....	52
5.2 Sociální služby.....	53
6. Vybrané problémy bránící úspěšné resocializaci osob po návratu z výkonu trestu odnětí svobody.....	54
6.1 Zadluženost.....	54
6.2 Činnost Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o.s. v oblasti zadluženosti.....	56
6.3 Problémy s hledáním zaměstnání po propuštění z výkonu trestu.....	58
6.4 Činnost Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o.s. v oblasti zaměstnávání.....	59
7. Závěr.....	61
Seznam zkrácených názvů právních předpisů.....	67
Seznam použité literatury a pramenů.....	68
Abstrakt – Resocializace osob po návratu z výkonu trestu odnětí svobody.....	72
Abstract – Resocialisation of persons after serving a term of imprisonment.....	73
Resumé – Resocialisation of persons after serving a term of imprisonment.....	74
Klíčová slova.....	75

1. Úvod

Základní funkcí trestu odnětí svobody není jen ochrana společnosti před pachateli trestných činů, ale i funkce výchovná, snažící se využít dobu odsouzení k tomu, aby byl pachatel ochoten a schopen po propuštění z výkonu trestu vést řádný život v souladu se zákonem, čili snaha o *resocializaci* odsouzeného. Resocializaci v uvedeném případě můžeme chápat jako proces výchovného působení na pachatele trestného činu k jeho opětovnému zařazení do společnosti.¹ Laickou, a někdy též odbornou veřejností však bývá výchovná funkce trestu zpochybňována a prostředky užívané k resocializaci odsouzených jsou chápány jen jako jakési „dobrodiní“ pro odsouzeného.

Cílem předkládané práce v nejobecnějším smyslu je snaha zodpovědět otázku, zda se prostředky a úsilí investované do odsouzených „vyplatí“ a vedou ke kýženému cíli – jejich nápravě.

V úvodní části práce je nutné se stručně zabývat problémem, co vlastně je účelem trestu a konkrétně účelem trestu odnětí svobody. Stěžejní část práce je věnována době výkonu trestu a v ní činěným resocializačním opatřením. Jako jeden ze základních prvků resocializace jsou zpracovány programy zacházení s odsouzenými. Cílem je vymezit jejich základní typy, aktivity, jež jsou v jejich rámci plněny a to zejména oblast zaměstnávání a vzdělávání odsouzených a taktéž oblast upevňování a udržování sociálních vazeb. Cílem je zodpovědět otázku, jakou pozici zaujímají odsouzení k programům zacházení a jak jim jejich plnění může pomoci se po návratu z výkonu trestu úspěšně začlenit do společnosti.

Významné resocializační účinky má taktéž podmíněné propuštění odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody. Cílem práce je vymezit jeho základní podstatu, účel a principy na kterých tento institut funguje. Pozornost je věnována obtížně uchopitelné podmínce podmíněného propuštění- *polepšení odsouzeného a očekávání, že odsouzený povede řádný život* s cílem vymezit, zda je nutné a vůbec možné při rozhodování soudu o podmíněném propuštění brát v úvahu povahu a závažnost spáchaného trestného činu.

Ve většině případů není proces resocializace dovršen ukončením výkonu trestu, ale je nutné v něm pokračovat v rámci postpenitenciární péče. V předkládané práci je vymezen pojem a význam postpenitenciární péče a její dva základní systémy, systém hmotného zabezpečení osob po propuštění z výkonu trestu a systém sociálních služeb. Cílem je poukázat

¹ Akademický slovník cizích slov, díl II. L-Ž. Praha: Academia, 1995, s. 660.

na složitou situaci, ve které se propuštěný z výkonu trestu ocitá, roztržitost poskytované péče a na neexistující komplexní právní úpravu, která by daný problém řešila.

V závěru práce jsou rozebrány dva hlavní problémy, bránící resocializaci odsouzených po návratu z výkonu trestu odnětí svobody, jimiž jsou zadluženost a problémy s hledáním zaměstnání po propuštění z výkonu trestu. Cílem je vymezit danou problematiku a její specifika u osob ve výkonu nebo po výkonu trestu odnětí svobody. Při snaze poukázat na možné způsoby a snahy o řešení těchto problémů se zaměřuji výhradně na činnost Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o.s., v němž druhým rokem působím jako dobrovolník, čímž samozřejmě nijak neznevažuji záslužnou činnost dalších organizací zabývajících se prací s osobami ve výkonu či po výkonu trestu odnětí svobody, jako jsou například Český helsinský výbor, Za branou, o.s., či o.s. Romodrom.

Při zpracování práce vycházím zejména z knih a odborných časopiseckých článků k dané problematice. Dále z platné právní úpravy a u určitých vybraných problémů i z judikatury zejména Ústavního soudu České republiky. Cenným zdrojem poznatků mi jsou taktéž rozsáhlé studie Institutu pro kriminologii a sociální prevenci. V určitých případech čerpám i z internetových zdrojů a to zejména ze stránek Vězeňské služby České republiky a Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o.s. Při rozboru řešení dluhové problematiky v rámci Sdružení pro probaci a mediaci v justici vycházím taktéž z vlastních zkušeností při práci s odsouzenými či čerstvě propuštěnými v rámci jim určených kurzů a dluhové poradny.

2. Pojem a účel trestu

Trest je obecně chápán jako zákonem stanovený následek za určité protiprávní jednání a jako takový je nezbytný pro naplnění účelu trestního práva.² Jedná se o prostředek státního donucení, jež je ukládán zásadně soudem a to pouze pachatelům trestného činu.³ “O významu trestněprávních sankcí svědčí i to, že neexistuje žádná moderní společnost, která by se těchto prostředků jako nástrojů k utváření pořádku vzdala.“⁴ Je však třeba zdůraznit, že sankcionování dle trestního práva je chápáno jako ultima ratio, z čehož vyplývá, že tam kde je to dostačující, je třeba k ochraně právního řádu dát přednost prostředkům, jež poskytují jiná právní odvětví.

Vymezení účelu trestu není jednoznačné a historicky je možné vyjít ze dvou, potažmo tří teorií. Teorie absolutní (retributivní) někdy též nazývaná teorií taliační⁵, teorie relativní (preventivní či utilitární) a teorie smíšená (slučovací).

Teorie absolutní je charakterizována formulací „punitur, quia peccatum est“, tedy trestá se, protože bylo páčáno zlo. Zásada jasně vyjadřuje základní chápání účelu trestu, které nespojuje s trestem žádné další úkoly (poena absoluta ab effectu), trest má tedy účel sám v sobě jako spravedlivá odplata.⁶ Zástance retributivní teorie G. W. F. Hegel chápe trest jako negaci negace práva, kdy zločin vyrovnaný spravedlivým trestem se ruší ve smyslu negace.⁷ Jen spravedlivým trestem je tedy možné smířit pachatele se společností. Z dnešního pohledu nelze pokládat tyto teorie za dostatečné ospravedlnění trestu. Namítá se proti nim, že obnovení rovnováhy mezi právem a bezprávím jen způsobením nového utrpení není dostatečným důvodem legitimace trestu.⁸

Teorii relativní můžeme vyjádřit formulí „punitur, ne peccetur“ čili trestá se, aby nebylo páčáno zlo. V tomto pojetí je tak zahrnuto široké spektrum myšlenek negativní (odstrašující) i pozitivní (zejm. resocializační, resp. reintegrační) individuální a generální

² Účelem trestního práva je ochrana nejdůležitějších právních statků před trestnými činy.

³ Čl. 90 zákona č. 1/1993 Sb. „Jen soud rozhoduje o vině a trestu“, čl. 40 odst. 1 zákona č. 2/1993 Sb. „Jen soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy“.

⁴ SOLNAŘ, V. et al. Systém českého trestního práva. Praha : Novatrix, 2009. část III., str. 5.

⁵ lus talionus – právo odplaty.

⁶ SOLNAŘ, V. et al. Systém českého trestního práva. Praha : Novatrix, 2009. část III., str. 13.

⁷ KRATOCHVÍL, V. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. 1. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2009, s. 462.

⁸ SOLNAŘ, V. et al. Systém českého trestního práva. Praha : Novatrix, 2009. část III., str. 15.

prevence.⁹ Za významného zastávce teorie relativní můžeme považovat C. Beccariu s dílem *Dei delitti e delle pene* (O zločinech a trestech). Kalvodová¹⁰ jej označuje za autora na svou dobu velmi pokrokového, který účel trestu nechápe jako utrpení viníka, ale jako způsob, jak mu zamezit, aby působil nové škody. Zdůrazňuje i význam trestu z pohledu generální prevence a klade důraz na nevyhnutelnost trestu před jeho ukrutností.

Teorie smíšené, jak jejich název napovídá, se snaží o syntézu obou teorií výše uvedených. Bývá jim vytýkáno, že nepřicházejí s ničím novým a že přinášejí pouze neucelené teorie vzniklé spojením dvou teorií protikladných.¹¹

V současném trestním zákoníku není účel trestu výslovně uveden, na rozdíl od zákona předchozího,¹² kde byl definován v § 23 odst.1 takto: „ Účelem trestu je chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti.“ Nadále však platí, že primárním účelem trestu je ochrana společnosti před pachateli trestných činů, zabránění jim v páchání další trestné činnosti a jejich výchova.

Dnes je tedy vymezení účelu trestu ponecháno trestní nauce a soudní judikatuře. Dovojuje se jak z obecných zásad ukládání trestů, tak z jednotlivých ustanovení i celkového pojetí trestního zákoníku. Ústavní soud chápe účel trestu v nejobecnějším smyslu jako ochranu společnosti před kriminalitou. Trest působí jak vůči samotnému pachateli formou individuální represe a prevence, tak i vůči ostatním členům společnosti formou generální prevence.¹³

3. Pojem a účel trestu odnětí svobody

Trest odnětí svobody je považován za trest nejpřísnější, jelikož nejvýznamnějším způsobem zasahuje do práv a svobod jedince.¹⁴ Musí se však klást důraz na individualizaci

⁹ KRATOCHVÍL, V. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. 1. Vydání. Praha : C.H. Beck, 2009, s. 462.

¹⁰ KALVODOVÁ, V. Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. Brno : Masarykova univerzita, 2002. s. 11, 12.

¹¹ SOLNAŘ, V. et al. Systém českého trestního práva. Praha : Novatrix, 2009. část III., str. 23.

¹² Zák.č. 169/1969 Sb., trestní zákon.

¹³ Nález Ústavního soudu České republiky IV.ÚS 463/97 ze dne 23.04.1998.

¹⁴ § 27 zákona o výkonu trestu odnětí svobody

Omezení a zbavení některých práv a svobod

(1) Po dobu výkonu trestu jsou odsouzení povinni podrobit se omezením některých práv a svobod, jejichž výkon by byl v rozporu s účelem výkonu trestu nebo která nemohou být vzhledem k výkonu trestu uplatněna.

sankce, protože co je pro někoho trestem, pro druhého může být odměnou. Trest odnětí svobody musíme ve vztahu k ustanovení § 38 odst. 2 trestního zákoníku¹⁵ chápat jako ultima ratio a nepoužívat ho tam, kde postačí uložení sankce pachatele méně postihující.

Trest odnětí svobody by měl plnit dva základní účely a to účel preventivní, tím, že chrání společnost a omezuje tak možnost pachatele v průběhu výkonu trestu páchat další trestnou činnost a účel výchovný, působící již samotným uložením trestu, spočívajícím v újmě na osobní svobodě a dále systematickým působením během výkonu trestu.¹⁶ V pravidle 57. a následujících Standartních minimálních pravidel pro zacházení s vězni je účel trestu vymezen takto: „Účelem a ospravedlněním trestu odnětí svobody nebo podobného opatření omezujícího svobodu je zejména ochrana společnosti před pácháním trestných činů. Tohoto cíle může být dosaženo pouze tehdy, jestliže je doba uvěznění využito k tomu, aby se co nejvíce zabezpečilo, že po návratu do společnosti pachatel nejenže bude ochoten, ale bude schopen vést soběstačný život v souladu se zákonem.“ Cíl výchovný bývá však zpochybňován a existují i názory, že trest odnětí svobody nevede k redukci kriminality, ale spíše kriminalitu produkuje a posiluje, hovoří se dokonce o tzv. krizi trestu odnětí svobody,¹⁷ spojené s velkým množstvím negativ, jež s sebou trest odnětí svobody přináší. Jedinec přichází do extrémního prostředí, naprosto odlišného od běžného života. Odsouzený, často opovrhován společností, se dostává do skupiny jemu podobných, kteří ho přijmou mezi sebe a on se tak stává součástí kriminální subkultury.¹⁸ Přijímá nové normy a pravidla, jež jsou zcela odlišné od norem a pravidel běžně platících, přičemž se nejedná o pouhé jejich dodržování, ale o naprosté ztotožnění se s nimi a přijetí je za vlastní.¹⁹ Tímto procesem vyhasínají vzorce

(2) Z důvodů uvedených v odstavci 1 jsou omezena práva a svobody na nedotknutelnost osoby a jejího soukromí, svobodu pohybu a pobytu, zachování listovního tajemství a tajemství jiných písemností, záznamů a zpráv a právo svobodné volby povolání.

(3) Po dobu výkonu trestu odsouzeným nepřísluší právo na stávku, výkon práva sdružovat se ve spolcích, společnostech a jiných sdruženích, zakládat odborové organizace a výkon práva sdružovat se v nich, právo podnikat a provozovat jinou hospodářskou činnost, právo svobodné volby lékaře a zdravotnického zařízení. Odsouzení nemohou ve výkonu trestu zakládat politické strany nebo politická hnutí, vykonávat právo sdružovat se v nich a nemohou vykonávat volené a jiné veřejné funkce.

¹⁵ § 38 odst.2 trestního zákoníku

Tam, kde postačí uložení trestní sankce pachatele méně postihující, nesmí být uložena trestní sankce pro pachatele citelnější.

¹⁶ JELÍNEK, J. et al. Trestní právo hmotné. Praha : Leges, 2010. s 361.

¹⁷ ŠČERBA, F. Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. Praha: Leges, 2011, s. 19, 20.

¹⁸ KARABEC, Z.; NETÍK, K. Vězeňství a zacházení s odsouzenými a obviněnými - některé nové přístupy v České republice. československá kriminalistika. 1991, 4, s. 289-303. s. 295.

¹⁹ FISCHER, S.; RABOCH, J. ; ŽUKOV, I. Analýza struktury hodnot a potřeb odsouzených v průběhu uvěznění. Československá psychologie. 2008, 4, s. 394.

chování potřebné k životu mimo vězeňské zařízení, zvyšuje se riziko recidivy a snižuje se možnost resocializace, ke které by měl trest především směřovat. Výše popsany jev, při němž dochází k tomu, že odsouzení s vězeňským personálem tvoří autonomní společnost s vlastním řádem, normami, požadavky, kterým jsou vězněné osoby nuceny se přizpůsobit nazýváme *prizonizací*. V procesu prizonizace lze rozlišit dva základní psychologické aspekty a to institucionalizaci, označující adaptaci jedince na vysoce organizovaný vězeňský život, charakterizovaný ztrátou aktivity a iniciativy. Druhým aspektem je tzv. ideologizace, kdy se jedinec identifikuje s kriminální subkulturou a přijímá její normy a pravidla.²⁰ Proces prizonizace velkou měrou snižuje pravděpodobnost reintegrace odsouzeného do společnosti po návratu z výkonu trestu.²¹

Dalším významným problémem spojeným s uvězněním je, že dochází k narušení, často i naprostému zpretrhání sociálních vazeb spojených s rizikem, že se tyto vztahy již nepodaří po propuštění z výkonu trestu znovu obnovit. Z *Analýzy struktury hodnot a potřeb odsouzených v průběhu uvěznění*,²² provedené na 347 mužích ve výkonu trestu odnětí svobody jednoznačně vyplývá zvýšená potřeba sounáležitosti a lásky a to zejména u osob, které rodinné zázemí měli před nastoupením do výkonu trestu odnětí svobody. Je vymezena jako touha po setkávání se s blízkými a strach, že by je mohli ztratit.²³ V analýze je zdůrazněna nutnost v maximální míře využít interakci uvnitř rodiny a vztahy s blízkými, což je chápáno jako nezbytný předpoklad pro úspěšný proces resocializace pachatele a naplnění účelu výkonu trestu. Blatníková dokonce dlouhodobé tresty odnětí svobody chápe jako „pomalý proces sociální deformace, jehož podstatou je absence většiny sociálních interakcí.“²⁴

Existují i další důvody vedoucí ke snaze omezit ukládání trestu odnětí svobody, například ekonomické,²⁵ spočívající v problému přeplněnosti věznic²⁶ a další. Z výše uvedených důvodů dochází ke snaze trest odnětí svobody eliminovat a nahradit jej tresty

²⁰ BLATNÍKOVÁ, Š. Psychologické aspekty uvěznění. PSYCHOLOGIE DNES. 2004, 9, s. 18.

²¹ NETÍK, K., NETÍKOVÁ, D., HÁJEK, S. Psychologie v právu. Úvod do forenzní psychologie. Skripta. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 1997, s. 28.

²² FISCHER, S.; RABOCH, J.; ŽUKOV, I. Analýza struktury hodnot a potřeb odsouzených v průběhu uvěznění. Československá psychologie. 2008, 4, s. 388-396.

²³ Tamtéž s. 392.

²⁴ BLATNÍKOVÁ, Š. Psychologické aspekty uvěznění. PSYCHOLOGIE DNES. 2004, 9, s. 19.

²⁵ Celkové náklady na jednoho odsouzeného se pohybují kolem 1000 korun (40 eur) na jednoho vězně a den. Z této částky odsouzení hradí jen část, maximálně do výše 1500 korun (60 eur) měsíčně.

Dostupné z WWW <www.vscr.cz>.

²⁶ Naplněnost věznic činí 115,26 % , přičemž u některých věznic se pohybuje až za hranicí 130%.

Dostupné z WWW <www.vscr.cz>.

alternativními, jejichž provádění sebou nese takové množství negativ jako trest odnětí svobody.

I přes výše uvedené je trest odnětí svobody nadále hojně využíván a v systému trestů má své nezastupitelné místo, zejména při ukládání trestu pachatelům se sklonem k recidivě u nichž je nemožná či ztížená resocializace a při selhání trestů alternativních.

4. Výkon trestu odnětí svobody

4.1 Právní úprava výkonu trestu odnětí svobody

Vnitrostátní právní úprava výkonu trestu je významně ovlivněna Evropskými vězeňskými pravidly (rezoluce Rady Evropy č. 5), přijatými v roce 1973 a jejich přepracovanou verzí, jež byla schválena Výborem ministrů Rady Evropy v roce 1987. K jejich poslední revizi došlo v roce 2006, tato není dosud do národní legislativy zapracovaná a měla by sloužit jako vodítko pro výkon vězeňské služby.

Základní právní úpravou výkonu trestu odnětí svobody je zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník a zákon č.141/1961 Sb., trestní řád. Trestní řád v §320 odst.1 odkazuje na zákon speciální, jímž je zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, jež je doplněn vyhláškou č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody. O odměňování odsouzených pojednává nařízení vlády č. 365/1999 Sb., o výši a podmínkách odměňování odsouzených osob zařazených do zaměstnání ve výkonu trestu odnětí svobody. Těchto odměn se týká taktéž vyhláška č. 10/2000 Sb., o srážkách z odměny osob, které jsou ve výkonu trestu odnětí svobody zaměstnány, o výkonu rozhodnutí srážkami z odměny těchto osob a chovanců zvláštních výchovných zařízení a o úhradě dalších nákladů.

Výkonu trestu se samozřejmě dotýká i řada předpisů, které se nevěnují pouze problematice výkonu trestu odnětí svobody, ale v jednotlivých oblastech jeho realizace jsou užívány. Jedná se např. zákon č. 500/2004 Sb., zákoník práce, zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu a velké množství dalších.

4.2 Historie výkonu trestu odnětí svobody a zacházení s odsouzenými

Trest odnětí svobody se ve větší míře začal využívat jako výkon trestu od poloviny 16. století a postupně tak nahrazoval hojně užívaný trest smrti a tělesné tresty. Zpočátku se jevil jako vhodný trest, zejména proto, že umožňoval reagovat na závažnost činu odstupňováním doby trvání.²⁷ Záhy se však zjišťuje, že vězněním často dochází k narušení osobnosti vězněného, jeho vztahu k osobám blízkým a k problémům při návratu do života na svobodě.

Otázkám výkonu trestu a jeho vlivu na odsouzeného začíná být větší pozornost věnována na přelomu 18. a 19. století, kdy můžeme pozorovat první snahy o cílenou nápravu vězňů, spočívající v určitém vzdělávání a zajištění základních práv vězňených osob. Znalosti nabyté při výkonu trestu, tak měly usnadnit návrat odsouzeného do společnosti. S myšlenkou cílené práce s vězni jako první přišel anglický penolog John Howard (ve své práci *State of prison in England and Wales* z roku 1777).

Významný zlom přichází v polovině 19. století z Anglie v podobě tzv. progresivního systému, spočívajícím na třístupňovém systému výkonu trestu: přísná samovazba, společná práce ve čtyřech progresivních skupinách a podmíněné propuštění.²⁸ Výkon trestu se měl více podobat svobodnému životu, byl rozdělen do několika stádií, které se lišily svou přísností. Postup z jednoho stádia do druhého nebyl vázán jen na plynutí času, ale zejména na chování vězně, ten tak měl jasně stanovený cíl, o který při výkonu trestu usiloval.²⁹ Na tento systém v podstatě navázal sir Walter Crofton, který v letech 1853- 1864 vypracoval tzv. irský systém přípravy vězně na návrat do společnosti. Základní myšlenkou bylo to, že vězni byli při výkonu trestu hodnoceni a po dosažení určitého počtu bodů mohli být z vězení propuštěni. Tento systém dle Croftona vedl k větší aktivitě vězňů oproti dosavadním systémům kdy se vězněné osoby jen pasivně přizpůsobily vězeňskému životu a to vedlo k problémům s jejich znovuzачleněním se do společnosti po propuštění. Irský systém založený na snaze o převýchovu vězňů a možnost vlastním chováním ovlivnit délku výkonu trestu byl převzat i dalšími státy (například Itálií, Japonskem a Finskem).³⁰

²⁷ SOLNAŘ, V., et al. *Systém českého trestního práva*. Praha : Novatrix, 2009. část III., str. 50.

²⁸ KALVODOVÁ, V. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. Brno : Masarykova univerzita, 2002. s. 13.

²⁹ SOLNAŘ, V., et al. *Systém českého trestního práva*. Praha : Novatrix, 2009. část III., str. 64.

³⁰ KALVODOVÁ, V. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. Brno : Masarykova univerzita, 2002. s. 13.

K nápravě pachatele směřují i systémy vznikající ve dvacátých letech 19. století v USA.

Pensylvánský (separační) systém, jež byl založen na naprosté izolaci vězňů se zákazem návštěv a vnitřně uspořádán tak, aby se vězni nepotkávali (procházky v oddělených dvorcích, bohoslužby v kukaních...). Cílem bylo působit na psychiku vězně tak, aby si uvědomil co učinil a měl možnost o tom přemýšlet. První vězení tohoto typu bylo vybudováno roku 1790 v Cherry Hillu u Filadelfie. Tento systém nelze považovat za úspěšný, z původně 80 vězňů přežili po dvou letech jen dva, ostatní zemřeli nebo spáchali sebevraždu.

Systém Auburnský (systém ticha) byl založen na umístění odsouzených v izolovaných celách přes noc, ve dne byla práce společná, ale s příkazem mlčení. Tento systém se začal hojně využívat v USA, jelikož byl považován za ekonomicky výhodnější, než systém separační.³¹

Koncem 19. století vznikla v USA zvláštní forma vězeňského systému zaměřená na cílenou práci s odsouzenými, spočívající ve vyučování, tělesném cvičení a práci. Výkon trestu měl snahu co nejvíce se podobat pobytu na svobodě s fungujícím sociálním zařízením, dostatkem světla a bez izolace od okolního světa. Systém trestu byl třístupňový, kdy odsouzený byl automaticky zařazen do druhé skupiny, kde byl hodnocen a na základě hodnocení mohl být přeřazen do skupiny s mírnějším nebo přísnějším režimem.³² Vzorovým ústavem se stala věznice v Elmiru ve státě New York pro prvotrestané mladistvé a mladé dospělé muže, jež byla uvedena do provozu v roce 1876 . Zásady uplatňované v tomto zařízení byly rozšířeny po Spojených státech i do Evropy, ale systém bohužel nebyl nikdy v plném rozsahu realizován a to zejména z důvodu nedostatečně kvalifikovaného personálu a přeplněnosti věznic.³³

Systémem Elmirským se inspirovali v Anglii, ve městě Borstal v Kentu, kde v roce 1897 založil Sir Evelyn Ruggles – Brise výchovný ústav pro delikventní chlapce a mladé muže ve věku 16 až 21 let. Systém byl založen na myšlence individuálního zacházení s vězňými, kteří byli při přijetí do věznice podrobeni důkladné anamnéze, v níž se zkoumala jejich osobnost a schopnosti a na základě výsledků byli umístěni do co

³¹ SOLNAŘ, V. et al. Systém českého trestního práva. Praha : Novatrix, 2009. část III., str. 63.

³² KALVODOVÁ, V. Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. Brno : Masarykova univerzita, 2002. s. 13.

³³ Tamtéž.

nejvhodnějšího prostředí, jež bylo tvořeno padesátičlennou komunitou, tzv. domovem. V každém domově byli soustředěni typově obdobní vězni a výkon trestu tak měl odlišnou náplň. Domovy se ještě dělily na menší skupiny, kterým byl přidělen prostor ve kterém odsouzení společně pracovali, stravovali se a věnovali dalším aktivitám. Významným posunem bylo to, že výkon trestu byl časově rozdělen do tří částí. První částí bylo tzv. nástupní oddělení, druhá sloužila k praktické výchově a třetí k přípravě na propuštění.³⁴ V systému se rovněž prvně shledáváme se znaky postpenitenciární péče, neboť na propuštěné dohlíželi dohlížitelé a při porušení stanovených pravidel, mohli být navráceni zpět do vězení.³⁵

Velmi populární se v druhé polovině 19.stol.v USA stalo tzv. neurčité odsouzení (indeterminate sentencing) s nímž přišel Alexandr Maconochie. Spočívalo v tom, že doba trestu nebyla předem vymezena a odsouzený si mohl zasloužit brzké propuštění svou tvrdou prací a dobrým chováním. Tento způsob ukládání trestu se v některých státech USA používá dodnes.³⁶

Se skutečně otevřenými vězeními se však můžeme setkat až po druhé světové válce.³⁷

4.3 Diferenciace odsouzených

Z hlediska naplnění účelu výkonu trestu odnětí svobody je zásadní různé zacházení s různými skupinami odsouzených osob, děje se tak prostřednictvím tzv. vnitřní a vnější diferenciace.

4.3.1 Vnější diferenciace odsouzených plní dvojí funkci: jednak chrání odsouzené před vzájemnými škodlivými vlivy a na druhou stranu vytváří vhodné podmínky pro převýchovu odsouzených.³⁸ Trest se tak provádí diferencovaně ve čtyřech typech věznic:³⁹

a) věznici s dohledem

b) věznici s dozorem

³⁴ Tamtéž str. 14,15.

³⁵ SOLNAŘ, V. et al. Systém českého trestního práva. Praha : Novatrix, 2009. část III., str. 63.

³⁶ Tamtéž.

³⁷ NETÍK, K., NETÍKOVÁ, D., HÁJEK, S. Psychologie v právu. Úvod do forenzní psychologie. Skripta.1. vydání. Praha: C.H. Beck, 1997, s. 31.

³⁸ NOVOTNÝ, O. O trestu a vězeňství : Studie o funkcích trestu v soudobé naší společnosti. Praha : Academia, 1969. s. 147.

³⁹ § 56 odst. 1 trestního zákoníku, § 9 odst. 1 zákona o výkonu trestu odnětí svobody.

c) věznici s ostrahou

d) věznici se zvýšenou ostrahou

Uvedené členění se projevuje zejména ve způsobu vnitřního členění věznice a zajištění bezpečnosti. Blížší vymezení je uvedeno v § 49 - § 54 vyhlášky č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody. Ve věznici s dohledem a dozorem nejsou užívány žádné speciální stavebnětechnické prostředky ani ozbrojené stráže k zabránění útoku odsouzených, narozdíl od věznice s ostrahou a se zvýšenou ostrahou. Další rozdíly spočívají zejména ve volnosti pohybu ve věznici i mimo věznici a v umístění pracovišť. Momentálně nejvíce odsouzených vykonává trest odnětí svobody ve věznici s ostrahou.⁴⁰

Odsouzení jsou zařazováni do jednotlivých typů věznic soudem dle kritérií uvedených v § 56 odst. 2 trestního zákoníku.⁴¹ Ustanovení však není pro rozhodování soudů bezpodmínečně závazné a objevují se názory, že často dochází k umístění odsouzených do méně přísného typu věznice, než by dle zákonné úpravy bylo žádoucí a to vede k problémům a komplikacím při samotném výkonu trestu a resocializační činnosti.⁴² V Evropě patříme mezi poslední země, které uvedený postup uplatňují.⁴³ Jednoznačně převažuje úprava taková, že o způsobu výkonu trestu rozhodují vězeňské orgány, a to zejména z toho důvodu, že disponují větším množstvím odborníků než soud (psychologů, sociologů, speciálních pedagogů...). Zařazení do nevhodného typu věznice je zásadním problémem při práci

⁴⁰ Dostupné z WWW <www.vscr.cz>.

⁴¹ Soud zpravidla zařadí do věznice

a) s dohledem pachatele, kterému byl uložen trest za přečin spáchaný z nedbalosti a který dosud nebyl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin,

b) s dozorem pachatele, kterému byl uložen trest za přečin spáchaný z nedbalosti a který již byl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin, nebo pachatele, kterému byl uložen trest za úmyslný trestný čin ve výměře nepřevyšující tři léta a který dosud nebyl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin,

c) s ostrahou pachatele, kterému byl trest uložen za úmyslný trestný čin a nejsou zároveň splněny podmínky pro umístění do věznice s dozorem nebo se zvýšenou ostrahou, a pachatele, který byl odsouzen pro přečin spáchaný z nedbalosti a nebyl zařazen do výkonu trestu odnětí svobody do věznice s dohledem nebo s dozorem,

d) se zvýšenou ostrahou pachatele, kterému byl uložen výjimečný trest, kterému byl uložen trest odnětí svobody za trestný čin spáchaný ve prospěch organizované zločinecké skupiny, kterému byl za zvlášť závažný zločin uložen trest odnětí svobody ve výměře nejméně osmi let, nebo který byl odsouzen za úmyslný trestný čin a v posledních pěti letech uprchl z vazby nebo z výkonu trestu.

⁴² Evropské vězeňské systémy : Sborník referátů přednesených na mezinárodní konferenci. Praha : Generální ředitelství VS ČR, 2004. s. 222.

⁴³ Pocta Otovi Novotnému k 80.narozeninám. Praha : ASPI, Wolters Kluwer, 2008, s. 102.

s odsouzeným a nelze je napravit ani sebelepším programem zacházení.⁴⁴ Rozhodnutí o zařazení odsouzeného do určitého typu věznice není konečné a odsouzený může být v průběhu trestu přeřazen do jiného typu věznice. O přeřazení rozhoduje taktéž soud, jelikož se jedná o rozhodování o trestu a k tomu není dle čl. 40 odst. 1 Listiny základních práv a svobod nikdo jiný oprávněn. Soud rozhoduje jak na návrh ředitele věznice, státního zástupce nebo samotného odsouzeného tak z vlastního podnětu. Dle ustanovení § 57 odst. 1 trestního zákoníku je však soud v rozhodování limitován tím, že odsouzený může být přeřazen pouze o jeden stupeň mezi tím typem věznice, kde vykonává trest a mezi typem věznice, do kterého by měl být nově zařazen. Uvedené omezení platí jak pro zpřísnění, tak pro zmírnění stávajícího zařazení. Dle ustanovení § 57 odst. 2 trestního zákoníku soud rozhodne o přeřazení odsouzeného do věznice s mírnějším režimem tehdy, jestliže chování odsouzeného a způsob, jakým plní své povinnosti, odůvodňuje závěr, že přeřazení přispěje k jeho nápravě. Vidina možností být přeřazen do mírnějšího typu věznice zajisté tvoří u odsouzených výrazný motivační prvek při plnění programu zacházení a dalších povinností a to nejen těch, které jsou spjaty přímo s výkonem trestu (dodržování vnitřního řádu věznice, slušné chování...), ale i těch které s ním přímo spjaty nejsou (zájem o rodinu, snaha o náhradu škody...)⁴⁵ Shledá-li soud, že výše uvedené podmínky jsou splněny, je povinen rozhodnout o přeřazení odsouzeného do věznice mírnějšího typu.

Vedle těchto základních typů věznic se zvlášť zřizují věznice pro mladistvé.⁴⁶ Nyní mladiství vykonávají svůj trest ve věznici Všehrdy a samostatné oddělení je zřízeno ve věznici Světlá nad Sázavou.

Pro výkon trestu odsouzených žen jsou určeny věznice v Opavě a Věznice Světlá nad Sázavou.

Z § 7 zákona o výkonu trestu odnětí svobody rovněž vyplývá požadavek, aby krom odsouzených žen a mužů, mladistvých a dospělých byli odděleně umístováni odsouzení

- recidivisté od odsouzených, jež jsou ve výkonu trestu poprvé
- za úmyslně spáchané trestné činy od odsouzených za trestné činy nedbalostní

⁴⁴ Evropské vězeňské systémy : Sborník referátů přednesených na mezinárodní konferenci. Praha : Generální ředitelství VS ČR, 2004. s. 223.

⁴⁵ VANTUCH, P. Trestní zákoník s komentářem k 1.8.2011. ANAG, 2011, s.194.

⁴⁶ § 8 odst. 2 zákona o výkonu trestu odnětí svobody.

- trvale pracovně nezařaditelní
- s poruchami duševními a s poruchami chování
- s uloženým ochranným léčením

4.3.2 Od diferenciací vnější se liší **diferenciace vnitřní**, kdy odsouzení jsou zařazováni do některé ze tří přístupných skupin v rámci věznice do níž byli zařazeni na základě rozhodnutí soudu. U vnitřní diferenciací se nerozhoduje o vině a trestu, není tedy nutné aby o zařazení a o změně zařazení odsouzeného do přístupné skupiny vnitřní diferenciací rozhodoval soud. Na základě ustanovení § 39 odst. 10 ŘVTOS rozhoduje ředitel věznice nebo jeho zástupce na základě doporučení odborných zaměstnanců. O zařazení odsouzeného do jedné z přístupných skupin je rozhodováno podle volby a způsobu naplňování cíle programu zacházení, na základě chování, jednání, postojů ke spáchanému činu a výkonu trestu⁴⁷. Zpravidla dochází k tomu, že odsouzený bývá zařazen do druhé skupiny vnitřní diferenciací, jen ve zvláštních odůvodněných případech bývá zařazen do první, popřípadě třetí skupiny.⁴⁸ Přístupné skupiny vnitřní diferenciací tvoří ucelený systém pozitivní motivace odsouzených. Ve vnitřním řádu věznice se stanoví podrobnější podmínky vnitřní diferenciací tak, aby odsouzený mohl být během výkonu trestu na základě svého chování a plnění programu zacházení postupně zařazován do jednotlivých skupin.⁴⁹ Zařazení do mírnější skupiny s sebou nese výhody spočívající například v přednostním zařazování v nich umístěných odsouzených do pracovního procesu, v možnosti udělení volného pohybu uvnitř věznice, v rozsahu sledování televize, v častějším povolování návštěv bez zrakové a sluchové kontroly zaměstnanců Vězeňské služby, v podávání návrhů ředitele věznice na přeřazení do mírnějšího typu věznice, eventuálně na podmíněné propuštění atd. Naopak se zařazením do druhé, či dokonce třetí skupiny vnitřní diferenciací výhod ubývá a režim se zpřísnuje.

⁴⁷ § 39 odst. 5 vyhlášky MS, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.

⁴⁸ MOTEJL, O. et al. Vězeňství : Stanoviska 6. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2010. s. 49,50. Dostupné z WWW: <www.ochrance.cz> .

⁴⁹ § 39 odst. 9 vyhlášky ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.

4.4 Přijímání do výkonu trestu odnětí svobody

Odsouzený nastupuje výkon trestu do věznice, kterou mu soud určí ve výzvě k nástupu trestu,⁵⁰ jedná se o tzv. příjmovou věznici. Příjmové věznice jsou zpravidla věznice vazební.⁵¹ Po nástupu je odsouzený ubytován v příjmacím oddělení, kde je podroben vstupní lékařské prohlídce a nezbytným diagnostickým a laboratorním vyšetřením. Doba pobytu v příjmacím oddělení obvykle nepřevyšuje jeden týden. Po uzavření vstupní lékařské prohlídky správa věznice zašle Generálnímu ředitelství vězeňské služby hlášení, obsahující všechny údaje, jež jsou nezbytné k rozhodnutí o umístění odsouzeného do konkrétní věznice, v níž bude trest vykonávat.⁵² O umístění odsouzených do jednotlivých věznic rozhoduje, v souladu s rozhodnutím soudu o zařazení do určitého typu věznice, Generální ředitelství Vězeňské služby ČR ve spolupráci s ředitelem věznice.⁵³

Při zařazování do konkrétní věznice je důležité přihlédnout k programům zacházení realizovaných v dané věznici a pokud je to možné, trest by měl být vykonáván co nejbližší osobám blízkým odsouzeného.⁵⁴ V potaz se také musí brát překročení kapacity určitých věznic.

Po přijetí do kmenové věznice se nově přijatí odsouzení ubytují odděleně od ostatních odsouzených v nástupním oddělení věznice. Doba se určuje individuálně a zpravidla nepřekročí dva týdny. Slouží na to, že je odbornými zaměstnanci vypracována kompletní zpráva o odsouzeném, včetně návrhu programu zacházení a odsouzený má čas se seznámit s prostředím, ve kterém bude trest vykonávat a s obsahem předpisů upravujících výkon trestu odnětí svobody.⁵⁵

4.5 Program zacházení

4.5.1 Vymezení a členění programů zacházení

Snaha o resocializaci odsouzených pomocí programů zacházení má oporu v zákoně a to konkrétně v ustanovení § 2 odst. 2 zákona o výkonu trestu odnětí svobody, kde se stanoví,

⁵⁰ § 9 odst. 2 zákona o výkonu trestu odnětí svobody.

⁵¹ MOTEJL, O. et al. Vězeňství : Stanoviska 6. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2010. s. 48 Dostupné z WWW: <www.ochrance.cz>.

⁵² § 6 odst. 2 a 3 vyhlášky ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.

⁵³ § 9 odst. 3 zákona o výkonu trestu odnětí svobody.

⁵⁴ § 7 vyhlášky ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.

⁵⁵ § 8 odst. 1 a 2 vyhlášky ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.

že se s odsouzenými ve výkonu trestu musí jednat tak, aby se podporovaly takové postoje a dovednosti, které odsouzenému pomohou k návratu do společnosti a umožní mu vést po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem. Ustanovení reflektuje to, že většina odsouzených se po odpykání trestu navrací zpět do společnosti a tak celý výkon trestu musí směřovat k práci s odsouzeným s ohledem na jeho budoucí propuštění. Pouhá snaha o bezproblémový výkon trestu se vzhledem k jeho účelu nejeví jako dostatečná.⁵⁶

Program zacházení je zpracováván individuálně pro každého odsouzeného, u něhož délka trestu převyšuje tři měsíce. Zpracovává se na základě komplexní zprávy o odsouzeném⁵⁷ a to s ohledem na:⁵⁸

- délku trestu,
- charakteristiku osobnosti,
- příčin trestné činnosti.

Pokud u odsouzeného přichází v úvahu více variant programu zacházení umožní se mu výběr, a to z těch programů, které je věznice schopna zajistit a které považuje pro odsouzeného za vhodné. Obecné vymezení podstatných náležitostí programu zacházení obsahuje § 41 odst. 3 zákona o výkonu trestu odnětí svobody:

- konkrétně formulovaný cíl působení na odsouzeného,
- metody zacházení s odsouzeným směřující k dosažení cíle,
- způsob a četnost hodnocení.

Pokud si odsouzený nezvolí některou z jemu nabízených variant programu zacházení, plní **minimální program zacházení** stanovený vnitřním řádem věznice, jehož základem je pracovní aktivita odpovídající zdravotnímu stavu odsouzeného.⁵⁹ Ze statistik Institutu pro kriminologii a sociální prevenci však vyplývá, že naprostá většina odsouzených program

⁵⁶ SOLNARĚ, V. et al. Systém českého trestního práva. Praha : Novatrix, 2009. část III., str. 81.

⁵⁷ Dle ustanovení § 41 odst. 2 zákona o výkonu trestu odnětí svobody je komplexní zpráva shrnutím výsledků psychologického, pedagogického, případně lékařského posouzení a jiných dostupných materiálů k osobě odsouzeného; její obsah je důvěrný.

⁵⁸ § 41 odst. 1 zákona o výkonu trestu odnětí svobody.

⁵⁹ § 37 vyhlášky ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.

zacházení přijme.⁶⁰ Odsouzený program zacházení stvrzuje svým podpisem a tím se stává pro něj závazným.⁶¹ Naplnění cíle programu zacházení jednotlivého odsouzeného se pravidelně hodnotí a to jednou za měsíc až šest měsíců dle typu věznice.⁶² Hodnocení úspěšnosti plnění programu zacházení je základním podkladem při přerazování odsouzeného do věznice jiného typu⁶³ a taktéž důležitým faktorem při zařazování odsouzeného do některé z dostupných skupin vnitřní diference.

Institut pro kriminologii a sociální prevenci se v jedné ze svých studií⁶⁴ věnuje i tzv. **standartizovaným programům zacházení**. Jejich odzkoušení, aprobaci a implementaci do praxe upravuje Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č. 35/2011, kterým se stanoví pravidla pro tvorbu a realizaci standardizovaných programů ve výkonu trestu odnětí svobody ze dne 19. července 2011. Účelem je použít konkrétně zaměřený a odzkoušený program pro vybranou cílovou skupinu či pro rizikové pachatele. Důraz se klade zejména na snahu snížit riziko opakování trestného činu. Standardizovány jsou zejména programy, které se zaměřují na snižování rizika recidivy u odsouzených:

- za sexuálně motivované trestné činy,
- za násilné trestné činy včetně domácího násilí,
- za nenásilné trestné činy (např. krádež, dopravní nehody),
- za trestné činy spáchané pod vlivem návykových látek,
- připravujících se na propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

Mezi standartizované programy patří:

Program 3 Z (Zastav se, Zamysli se, Změň se) zaměřující se zejména na vícekrát trestané odsouzené, převážně za majetkovou trestnou činnost, kteří jsou před propuštěním z výkonu trestu. Vychází z anglického programu Stop, Think and Change.

GREPP (z angl. Reedukační psychologický program zaměřený na práci s vinou) určený pro práci s pachateli, kteří byli odsouzeni za trestné činy násilí na dětech (týrání dětí,

⁶⁰ KARABEC, Z. et al. Dlouhodobé tresty odnětí svobody. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004, s. 54.

⁶¹ § 36 odst. 1 vyhlášky ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.

⁶² § 38 vyhlášky ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.

⁶³ § 39 vyhlášky ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.

⁶⁴ BIEDERMANOVÁ, E., PETRAS, M. Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení. 1. Vydání, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, s. 31 – 36.

komerční sexuální zneužívání dětí i sexuální zneužívání bez komerčního aspektu). Jedná se o program krátkodobý trvající 7 týdnů.

GREPP 2 - terapeutický program navazující na program GREPP. Jedná se o program dlouhodobý trvající 10 měsíců a jeho cílem je snížení rizika recidivy po propuštění. Struktura a obsah programu byly vytvořeny ve spolupráci se sexuology z Psychiatrické léčebny v Praze – Bohnicích.

Program **TP 21 Junior** užívaný ve Věznici Všehrdy při práci s mladistvými odsouzenými. Jeho cílem je redukovat násilné a agresivní chování odsouzených a snaha poukázat na nevhodnost řešení problémů tímto způsobem.

Další programy jako například program pro pachatele dopravních nehod, program pro doživotně odsouzené či program zaměřený na pachatele násilí jsou úspěšně odpilotovány nebo jejich pilotáž stále probíhá a čeká se tak na jejich vyhodnocení a případnou následnou standardizaci a zavedení do praxe.

Program zacházení je členěn na následující aktivity:⁶⁵

- pracovní aktivity
- vzdělávací aktivity
- speciální výchovné aktivity
- zájmové aktivity
- oblast utváření vnějších vztahů

Specifickou povahu má program zacházení ve výstupních odděleních věznic, kde jsou umístění odsouzení připravující se na propuštění na svobodu, podrobněji viz kapitola 4.7 této práce.

Ke stávajícímu fungování programu zacházení se staví poněkud kriticky Luboš Beránek v článku Inovace programů zacházení.⁶⁶ Navrhuje, aby byl odsouzenému nabídnut pouze jeden program zacházení, který odborní pracovníci zpracují na základě svých znalostí, poté

⁶⁵ § 36 odst.2 vyhlášky ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.

⁶⁶ BERÁNEK, L. Inovace programů zacházení. Trestněprávní revue. 2010, 9, s. 14-15.

bude na odsouzeném, zda si tento program zvolí, či nikoliv. Pokud si program nezvolí a nebude projevovat přirozenou snahu, bude zařazen pouze do základního programu zacházení, přičemž rozšířený program bude stále čekat, zda odsouzený nezaujme motivovanější postoj. Motivaci odsouzených považuje Beránek vůbec za problematickou, volba programu zacházení by podle něj neměla být motivována diferenciací v rámci vnitřního režimu, či jinými výhodami. Mělo by jít o přirozené a vlastní rozhodnutí odsouzeného na sobě pracovat. Uznává však, že může být obtížné rozeznat tyto dvě složky motivace, tu navenek orientovanou snahu o získání výhod a vnitřně orientovanou k práci na sobě samém. Domnívá se však, že programy zacházení lze sestavit tak, aby tyto problémy eliminovaly.

4.5.2 Jednotlivé aktivity programu zacházení

4.5.2.1 Pracovní a vzdělávací aktivity

Pracovní aktivita patří k nejdůležitějším prvkům sloužící k resocializaci odsouzeného po návratu z výkonu trestu odnětí svobody, jelikož zvyšuje schopnost odsouzeného uplatnit se na trhu práce po jeho propuštění, což je podstatným předpokladem pro znovuzачlenění jedince do společnosti. Neopominetelná je také stránka ekonomická, kdy odsouzený se aktivně podílí na úhradě sociálního a zdravotního pojištění, na dani z příjmu a je schopen plnit své závazky vůči rodině i jiným subjektům. Je pozitivní, že se takto snižují společností hrazené náklady trestu. Zaměstnávání odsouzených vede k vytvoření či udržení si pracovních návyků a utváří tak vztah odsouzeného k práci. Většina odsouzených navenek deklaruje svůj zájem pracovat. Obecně lze rozdělit motivaci odsouzených do následujících čtyř kategorií:⁶⁷

- **peníze** -z pohledu odsouzeného je důležité získání finančních prostředků nejen kvůli nákupu žádaných věcí, ale i snaha pomoci rodině a nadměrně ji nezatěžovat,
- **aktivita** -snaha zahnat nudu a dosáhnout toho, aby čas lépe ubíhal, taktéž příležitost dostat se z většinou přeplněné cely,
- **sociální kontakt** -možnost se setkat s lidmi, včetně civilních zaměstnanců, kteří mohou pro odsouzeného vytvořit sociální vzor, bohužel někdy i negativní,
- **seberalizace** - bohužel se jedná o motivaci značně ojedinělou, i tak ji však nelze opominout.

⁶⁷ HALUZOVÁ, S.; B., Robert. Při práci utíká trest rychleji. České vězeňství. 2009, 3, s. 14.

Zdaleka se nedaří zajistit, aby mohli být zaměstnáváni všichni práce schopní odsouzení. V prosinci 2011 byla průměrná zaměstnanost 58,72%⁶⁸, oproti roku 2010 zaměstnanost odsouzených klesla o necelá 4%, což bylo pravděpodobně způsobeno nepříznivou ekonomickou situací a nárůstem míry nezaměstnanosti v celé společnosti. Do statistiky Vězeňská služba započítává i odsouzené zařazené do programů vzdělávání a pracující jen brigádně, či na částečný úvazek.⁶⁹ Obecně lze říci, že hůře jsou zaměstnatelní lidé s nižší kvalifikací a vzděláním, mladší 25 let nebo starší 50 let, dále lidé z nejnižších sociálních vrstev, minoritních etnických skupin, osoby závislé na návykových látkách, osoby se sníženou mentální úrovní, násilníci a osoby, které se pokusily o útěk.⁷⁰ Lze tedy vymezit dva základní problémy, jež brání vyšší zaměstnanosti odsouzených, jedním je nedostatek vhodných pracovních příležitostí a druhým nedostatek vhodných vězňů, tedy vězňů s volným pohybem, u kterých přichází v úvahu, aby práci vykonávali a taktéž nedostatečná kvalifikace vězňů. Řešení problému by částečně mohla pomoci vhodnější dislokace vězňů, například ve Věznici Znojmo je poptávka vyšší, než jakou jsou schopni uspokojit.⁷¹ Možností je taktéž rozvoj monitorovacích technologií. Ve vazební věznici České Budějovice je zkoušeno dálkové monitorování pracujících odsouzených pomocí GPS systému a zkušenosti jsou zatím pozitivní.⁷²

Zaměstnávání odsouzených se realizuje **ve čtyřech základních formách:**⁷³

1. vnitřní režie a vlastní výroba v dané věznici,
2. vzdělávání denním studiem,
3. zaměstnávání u podnikatelských subjektů,
4. provozovny střediska hospodářské činnosti.

ad 1.) Vnitřní režie a vlastní výroba

⁶⁸ Statistická ročenka Vězeňské služby za rok 2011, Dostupné z WWW <www.vscr.cz>.

⁶⁹ BIEDERMANOVÁ, E., PETRAS, M. Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení. 1. Vydání, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, s. 18.

⁷⁰ HALUZOVÁ, S.; BLANDA, R. Při práci utíká trest rychleji. České vězeňství. 2009, 3, s. 15.

⁷¹ Tamtéž s. 17-18.

⁷² Tamtéž s. 19.

⁷³ HUTTNEROVÁ, R. Zaměstnávání vězňů v České republice. České vězeňství. 2007, 3, s. 10.

Odsouzení, jež byli zařazeni na pracoviště ve vnitřní režii vykonávají úkoly nutné k zajištění běžného chodu věznice, jedná se zejména o stravování, úklid, prádelnictví a podobně. Pracovní doba je stanovena dle druhu vykonávané činnosti a jejího množství.⁷⁴ Jedná se o relativně nejrozšířenější formu zaměstnávání a pro Vězeňskou službu České republiky i ekonomicky nejvýhodnější, jejím prostřednictvím získává výrobky a služby, které by jinak musela opatřovat od externích dodavatelů.⁷⁵ Práce ve vnitřní režii pomáhá udržet poměrně vysokou míru zaměstnanosti a to především u menších věznic. Například věznice Teplice v roce 2010 dosáhla zaměstnanosti přes 97%, když bylo zaměstnáno 32 z 33 práce schopných odsouzených.⁷⁶

ad 2.) Vzdělávání denním studiem

Právo na vzdělání je základním lidským právem a je zaručeno čl. 33 Listiny základních práv a svobod. Nepatří mezi práva, jejichž výkon je v průběhu výkonu trestu přerušeno.⁷⁷ Vzdělávání odsouzených je upraveno § 46 vyhlášky ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody. Na základě tohoto ustanovení vzdělávání zajišťují především oddělená pracoviště středního odborného učiliště, učiliště a odborného učiliště. Ve věznicích, v nichž nejsou zřízena, je vzdělávání zajišťováno oddělením výkonu trestu. Formální vzdělávací aktivity probíhají především pod záštitou Středního odborného učiliště Vězeňské služby České republiky (dále jen SOU), které bylo v roce 2006 zařazeno mezi školy České republiky a má tak právo vydávat vysvědčení a výuční listy s celostátní platností. V souladu s ustanovením § 46 odst. 3 vyhlášky ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody nesmí být z dokladů o vzdělání odsouzených patrné, že byly získány ve výkonu trestu a dále umožňuje odsouzeným, jež nedokončí studium ve výkonu trestu, dokončit studium v příslušné škole.⁷⁸ SOU sídlí v Praze a disponuje sedmi oddělenými pracovišti tzv. školskými vzdělávacími středisky ve věznicích:

- Opava
- Pardubice

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ HALUZOVÁ, S.; BLANDA, R.: Při práci utíká trest rychleji. České vězeňství. 2009, 3, s. 19.

⁷⁶ Dostupné z WWW: <www.vscr.cz>.

⁷⁷ § 27 zákona o výkonu trestu odnětí svobody.

⁷⁸ BIEDERMANOVÁ, E., PETRAS, M.: Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení. 1. Vydání, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, s. 21.

- Plzeň
- Rýnovice
- Světlá nad Sázavou
- Valdice
- Všehrdy

Škola umožňuje doplnit si základní vzdělání v kurzech pro získání základního vzdělání, doplnit i rozšířit kvalifikaci ve vzdělávacích kurzech, či se připravit pro výkon povolání a výkon odborných činností v učebních a studijních oborech jako jsou například obrábění kovů, výroba konfekce, sadovnické práce a další.⁷⁹ Vzdělání probíhá také prostřednictvím nejrůznějších kurzů, které směřují k rekvalifikaci a prohloubení znalostí či dovedností odsouzených. Jejich výběr vychází zejména z aktuální situace na trhu práce tak, aby mohly být získané poznatky využity v praxi. Jedná se například o kurzy ovládnutí počítače, obsluha vysokozdvizného vozíku či práci s křovinořezem.⁸⁰ Kurzy jsou pořádány školským vzdělávacím střediskem SOU, nebo je organizují jednotlivé věznice samy, často ve spojení s různými občanskými sdruženími.⁸¹

V době výkonu trestu je možné získat taktéž středoškolské a dokonce i vysokoškolské vzdělání. Je toho využíváno však jen v ojedinělých případech, což je způsobeno zejména délkou výkonu trestu, která často nestačí k ukončení vzdělání a souvisí také s osobními předpoklady odsouzených. Získat středoškolské vzdělání s maturitou je možné ve věznici Praha-Ruzyně, Hradec Králové a Ostrava. Možnost získat vysokoškolské vzdělání nabízí Ekonomicko-správní fakulta Masarykovy univerzity v Brně a Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy. Ekonomicko-správní fakulta je zapojena v rámci programu EU SOCRATES podprogramu GRUNDTVIG do projektu EPLLA (Engaging of Prisoners in Life-Long Learning Activities – Zapojení vězňů do aktivit celoživotního vzdělávání), ve spolupráci s vězeňskou službou České republiky uskutečňuje distanční vzdělávání odsouzených.

⁷⁹ Tamtéž.

⁸⁰ HUŠKOVÁ, V. Reintegrační program: pomoc propuštěným vězňům. *České vězeňství*. 2008, 2, s. 8-11
 Programy zacházení v českých věznicích a vazebních věznicích. *České vězeňství*. 2011, 2, s. 10.

⁸¹ BIEDERMANOVÁ, E., PETRAS, M.: Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení. 1. Vydání, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, s. 22.

Konzultace se studenty probíhají ve Vazební věznici Brno a prostřednictvím internetu.⁸² Nutnou podmínkou ke studiu je, aby odsouzený byl umístěn ve Vazební věznici Brno, dále musí mít ukončené středoškolské vzdělání s maturitou, složit zkoušky formou Testu studijních předpokladů a platit školné ve výši zhruba 20 000,- Kč za semestr v závislosti na zvoleném oboru. Obory nabízené odsouzeným v rámci celoživotního vzdělávání jsou:

- management
- bankovníctví
- veřejná ekonomika a správa
- regionální rozvoj a správa
- regionální rozvoj a cestovní ruch.⁸³

Součástí vzdělávání v rámci programu zacházení mohou být i neformální vzdělávací aktivity jako jsou například odsouzenými velmi oblíbené počítačové kurzy, jazykové kurzy či kurzy právního minima.⁸⁴

ad 3.) Zaměstnávání u podnikatelských subjektů

Tuto formu zaměstnávání odsouzených je poměrně složité realizovat. Základní problémy spočívají v tom, že většina potenciálních zaměstnavatelů má zájem především o zaměstnávání odsouzených mimo areály věznic a na druhé straně počet odsouzených, kterým může být udělen volný pohyb, či případně mohou být zařazeni na nestřežená pracoviště mimo areál věznice je velmi omezen.⁸⁵ Dalším problémem se může jevit to, že podnikatel je povinen dopravovat zaměstnané z a na místo pracoviště na vlastní náklady. Často je překážkou také nedostatečná kvalifikace odsouzených.⁸⁶ Zaměstnávání odsouzených má pro podnikatelské subjekty bezesporu i řadu výhod. Na výběru odsouzených vhodných k práci se podílí samotná věznice, jsou vybíráni odsouzení s trestem za méně závažné trestné činy, jež nejsou nebezpeční ostatním zaměstnancům a zaměstnávání jsou pouze zdravotně prověřeni

⁸² Dostupné z WWW: <<http://www.vscr.cz/veznice-brno-20/vykon-vezenstvi-821/>>.

⁸³ BIEDERMANOVÁ, E., PETRAS, M. Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení. 1. Vydání, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, s. 23.

⁸⁴ Mezi vězením a komunitou. Sborník příspěvků k problematice sociální reintegrace vězňů. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2008, s. 45.

⁸⁵ HUTTNEROVÁ, R. Zaměstnávání vězňů v České republice. České vězeňství. 2007, 3, s. 10-11.

⁸⁶ V roce 2010 mělo přes 40 % odsouzených pouze základní vzdělání. Dostupné z WWW: <www.vscr.cz>.

odsouzení. Pokud zaměstnavatel vznes požadavek, na dlouhodobé zaměstnávání lze vybrat odsouzeného s dlouhodobým trestem a odpadají tak starosti s opakovaným zaškolováním při časté obměně zaměstnaných. Věznice se zaručuje vždy zajistit počet odsouzených daný smlouvou. Pro podnikatele je jistě zajímavá i finanční stránka, zaměstnávání odsouzených není vázáno na minimální mzdu a odměňování osob se řídí zvláštním právním předpisem, jímž je nařízení vlády č. 365/1999 Sb., o výši a podmínkách odměňování odsouzených osob zařazených do zaměstnání ve výkonu trestu odnětí svobody, na jehož základě se odsouzení dělí do tří platových skupin podle dosažené kvalifikace a druhu vykonávané práce. Zaměstnávání odsouzených u podnikatelského subjektu se provádí na základě smlouvy mezi věznicí a jiným subjektem.⁸⁷ K zaměstnání odsouzeného u jiného subjektu než je věznice musí dát odsouzený souhlas, a to za předpokladu, že subjektem není Česká republika, kraj, obec, dobrovolný svazek obcí nebo subjekt, který byl jimi zřízen či založen a v němž mají většinovou majetkovou účast, většinový podíl na hlasovacích právech anebo vykonávají rozhodující vliv na jeho řízení či provozování.⁸⁸

I. skupinu tvoří zaškolení, zaučení (manuální pomocné práce) – konečná cena⁸⁹ za jednoho odsouzeného se pohybuje od 6 332,- Kč.

II. skupina je tvořena odsouzenými naplňujícími kvalifikační předpoklad, jímž je alespoň vyučení nebo dlouhodobé zapracování – konečná cena za jednoho odsouzeného se pohybuje od 9 499,- Kč.

III. skupina vyžaduje samostatný výkon zvláště náročných a specializovaných prací vyžadujících zpravidla vyšší než úplné střední nebo vyšší než úplné střední odborné vzdělání – konečná cena za jednoho odsouzeného se pohybuje od 12 663,- Kč.

Finančně výhodné pro zaměstávajícího podnikatele je i to, že pracovní oděv a obuv zajišťuje věznice a odsouzený nemá nárok na čerpání řádné dovolené. Pokud jsou pracovníci doprovázeni na pracoviště pracovníky Vězeňské služby, jež zajišťují dozor, je jejich mzda taktéž v režii věznice.⁹⁰

ad 4.) Provozovny střediska hospodářské činnosti

⁸⁷ § 30 odst. 1 zákona o výkonu trestu odnětí svobody.

⁸⁸ § 30 odst. 4 zákona o výkonu trestu odnětí svobody.

⁸⁹ Složena ze základní odměny, sociálního pojištění, zdravotního pojištění a finanční přírážky ve výši 5%.

⁹⁰ Dostupné z WWW: <www.vscr.cz>.

Zaměstnávání vězňů ve střediscích hospodářské činnosti se realizuje ve čtrnácti věznicích, v nichž jsou střediska zřízena. Středisko provozuje svou činnost na základě živnostenského oprávnění jako svou dobrovolnou podnikatelskou aktivitu. Pozitivem je kromě zaměstnávání odsouzených také zisk, který je každoročně přerozdělován a využíván k rozvoji jak provozovny, tak věznice, v níž je provozovna zřízena. Peníze jsou používány například na opravu a údržbu majetku, na nákup strojů a zařízení či výpočetní techniky.⁹¹ Provozovny pracují primárně na základě smluv o dílo a dohod o provedení práce. Většina provozoven nic nevyrábí, ale zpracovává materiál a výrobky, jež nejsou v jejím vlastnictví, případně poskytují pracovní sílu. Především se jedná o kompletace výrobků, drobné ruční práce, pomocné zednické práce, sezónní práce v zemědělství, lesnictví a úklidové práce.⁹² Služby v oblasti prádelnictví poskytují provozovny v Příbrami a Rýnovicích. Kovo výrobky vyrábějí v Heřmanicích a ve věznici Praha-Pankrác, kde je také tiskárna. Ve věznicích Jiřice a Mírov je výroba nábytku. Tyto výrobky se uplatňují zejména ve státní správě. Největší zakázkou středisek hospodářské činnosti v hodnotě 37 milionů Kč bylo v roce 2006 vybavení justičního areálu Na Míčánkách nábytkem.⁹³

4.5.2.2 Speciálně výchovné aktivity

Dle § 36 odst. 5 vyhlášky ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody speciálně výchovnými aktivitami chápeme individuální či skupinové speciální pedagogické či psychologické působení na odsouzeného prováděné k tomu způsobilými zaměstnanci (pedagogy, psychology, terapeuti). Cílem je změna postojů odsouzeného a přijetí odpovědnosti za vlastní život a činy. Řadíme mezi ně zejména:

- **terapie** (sociální výcvik, psychoterapie, arteterapie⁹⁴, sportovní/pohybová terapie, atd.),
- **trénink zvládnutí vlastní agrese,**
- **sociálně-právní poradenství.**

⁹¹ Tamtéž.

⁹² BIEDERMANOVÁ, E., PETRAS, M.: Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení. 1. vydání, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, s. 17.

⁹³ HUTTNEROVÁ, R. Zaměstnávání vězňů v České republice. České vězeňství. 2007, 3, s. 10-11.

⁹⁴ „Arteterapie je léčebný postup, který využívá výtvarného projevu jako hlavního prostředku poznání a ovlivnění lidské psychiky a mezilidských vztahů. Někdy bývá přiřazována k psychoterapii a jejím jednotlivým směrům, jindy je pojímána jako svébytný obor. Obvykle se rozlišují dva základní proudy, a to terapie uměním, v níž se klade důraz na léčebný potenciál tvůrčí činnosti samotné a arteterapie, kde výtvořky a prožitky z procesu tvorby jsou dále psychoterapeuticky zpracovávány.“

Dostupné z WWW: <www.arteterapie.cz>.

Speciální výchovné aktivity probíhají ve všech odděleních věznic, nezastupitelnou roli však mají v odděleních specializovaných pro výkon trestu odsouzených s poruchami duševními a poruchami chování, s poruchami osobnosti způsobených užíváním psychotropních látek a odsouzených s mentální retardací. Cílem je snižovat nebezpečnost chování těchto odsouzených, snaha zamezit recidivě po jejich propuštění a přispívat tak ke zvyšování ochrany společnosti.⁹⁵ Zajímavou možnost terapie nabízí například věznice Heřmanice pro odsouzené s protialkoholní léčbou. Jedná se o tzv. aktivní muzikoterapii. Odsouzení si zvolí hudební nástroj, který neovládají a pod odborným vedením se snaží improvizovat na dané téma. Podařilo se dokonce utvořit menší hudební skupinu trvalejšího charakteru.⁹⁶

4.5.2.3 Zájmové aktivity

Zájmové aktivity plní při práci s odsouzenými několik funkcí. Podílejí se na dobrém psychickém zdraví odsouzeného, což nabývá významu především u nezaměstnaných odsouzených.⁹⁷ Funkce výchovná spočívá ve snaze ukázat odsouzenému jak lze zajímavě strávit volný čas a snaha naučit jej čas smysluplně trávit i po propuštění. Dalším pozitivem je rozvíjení znalostí, schopností a dovedností odsouzeného a působení na jeho aktivitu, na rozdíl od pasivního trávení života, na který byla velká část odsouzených před nástupem do výkonu trestu zvyklá.⁹⁸ Každá z věznic nabízí zájmové aktivity podle svých stavebnětechnických a personálních možností. Jedná se především o aktivity sportovní, kulturní, ale i například rukodělné.

4.5.2.4 Utváření vnějších vztahů

Oblast utváření vnějších vztahů není právními předpisy blíže specifikována. Některými autory bývá označována jako oblast extramurální.⁹⁹ Z povahy věci do ní patří podpora a posilování sociálního zázemí odsouzených, což znamená zejména udržování kontaktů s rodinou a blízkými osobami, udržování přehledu o vnějším světě, udržování kontaktu s příslušnými pomáhajícími profesemi (např. s probační a mediční službou,

⁹⁵ BIEDERMANOVÁ, E., PETRAS, M. Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení. 1. Vydání, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, s. 24.

⁹⁶ Dostupné z WWW: <www.vscr.cz>.

⁹⁷ BIEDERMANOVÁ, E., Petras, M.: Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení. 1. Vydání, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, s. 27.

⁹⁸ Mezi vězením a komunitou. Sborník příspěvků k problematice sociální reintegrace vězněných osob. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2008, s. 46.

⁹⁹ Za zdí vězení.

sociálními kurátory), řešení otázek týkajících se vztahů odsouzených ve vnějším světě (např. závazky odsouzených, pracovní uplatnění a bydlení pro dobu po propuštění).¹⁰⁰ Odsouzené osoby si tak zachovávají přirozené sociální vazby na svobodě, což k přispívá k lepšímu začlenění se do společnosti po propuštění. Kontakt s vnějším světem taktéž pomáhá ke snížení následků prizonizace, snížení napětí a tak pomáhá předcházet rizikům konfliktů vězňených osob.¹⁰¹ Důležitosti nabývá zejména u střednědobých a dlouhodobých trestů vzhledem k negativnímu jevu prizonizace a rychlému vývoji společnosti a techniky. Formy kontaktu jsou zejména korespondence, použití telefonu, návštěvy a zprostředkování pomoci mimovězeňských institucí, příjem balíčků a peněžních zásilek a přerušování vězení, respektive povolení opustit věznici v souvislosti s návštěvou, pracovním zařazením nebo získáváním vzdělání.¹⁰²

• **Korespondence** odsouzeného je upravena ustanovením § 17 zákona o výkonu trestu odnětí svobody. Odsouzený má právo přijímat a na svůj náklad odesílat korespondenci bez omezení a to s výjimkou případů stanovených zákonem. Vězeňská služba je oprávněna korespondenci až na zákonem stanovené výjimky kontrolovat. Kontrola obsahu korespondence se provádí jen z toho hlediska, zda není prováděn nebo připravován trestný čin. Jiné kritérium se pro kontrolu obsahu neuplatňuje (věznice nesleduje zejména osobní záležitosti a vztahové problémy odsouzeného, a to ani tehdy, když by měli význam při práci s odsouzeným, například při vytváření programu zacházení).¹⁰³

• **Telefonický kontakt** vězňů s vnějším světem můžeme považovat za základní formu kontaktu odsouzeného s vnějším světem, zejména s blízkými. Použití telefonu se umožní odsouzenému pouze v odůvodněných případech a to ke kontaktu s osobou blízkou a v zájmu nápravy odsouzeného nebo z jiného závažného důvodu i s jinou osobou.¹⁰⁴ Telefonický kontakt je omezen jednak z organizačních důvodů a jednak z důvodů bezpečnostních. Věznice je oprávněna seznamovat se s obsahem telefonátů odsouzených a pořizovat z nich záznam.¹⁰⁵ Výjimku tvoří telefonické hovory, jež odsouzený vede s advokátem a dalšími subjekty uvedenými v § 17 odst. 3 nebo § 61 odst. 9 zákona o výkonu trestu odnětí svobody. Náklady

¹⁰⁰ Mezi vězením a komunitou. Sborník příspěvků k problematice sociální reintegrace vězňených osob. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2008, s. 46.

¹⁰¹ MOTEJL, O. et al. Vězeňství : Stanoviska 6. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2010. s. 112. Dostupné z WWW: <www.ochrance.cz>.

¹⁰² Tamtéž.

¹⁰³ MATOULEK, J., SEJKOROVÁ, H. Právní rádce odsouzeného. Praha: Leges, 2011, s. 64.

¹⁰⁴ § 18 odst. 1,2 zákona o výkonu trestu odnětí svobody.

¹⁰⁵ § 18 odst. 4 zákona o výkonu trestu odnětí svobody.

spojené s použitím telefonu je povinen platit sám odsouzený.¹⁰⁶ Ve věznicích jsou umístěny telefonní automaty společnosti Telefónika Czech Republic a.s.¹⁰⁷ a k telefonnímu hovoru jsou využívány telefonní karty, jež lze zakoupit ve vězeňské prodejně. Zpravidla je věznicemi umožněno přijmout telefonní kartu v balíčku nebo předat při návštěvě.¹⁰⁸ Na telefonech výše uvedené společnosti se uplatňuje dosti vysoký tarif, což ve svém důsledku vede k redukci zájmu odsouzených o telefonní styk.¹⁰⁹

•**Návštěvy** odsouzených upravuje především § 17 zákona o výkonu trestu odnětí svobody. Návštěvy osob blízkých může odsouzený přijímat v rozsahu celkem 3 hodin v kalendářním měsíci a v rámci kázeňské odměny může být rozsah navýšen až na 5 hodin.¹¹⁰ Návštěva v rozsahu 3 hodin je zákonným nárokem a nemůže být z žádných důvodů odsouzenému odepřena. V zájmu nápravy odsouzeného lze povolit i návštěvu jiných osob než osob blízkých. Nevyčerpaná návštěva se nepřevádí do dalšího měsíce.¹¹¹ Odsouzeného mohou současně navštívit nejvýše 4 osoby včetně nezletilých dětí, pokud nestanoví vnitřní řád věznice počet vyšší. Návštěvy odsouzených se organizují zpravidla ve dnech pracovního volna a pracovního klidu.¹¹² V praxi však často dochází k tomu, že věznice organizují návštěvy i v pracovních dnech.¹¹³ Návštěvy se uskutečňují v návštěvních místnostech, které jsou za tímto účelem vhodně upraveny a zařízeny. Odsouzeným se zpravidla umožňuje přivítat se a rozloučit běžným společenským způsobem, například podáním ruky a u osob blízkých i obejmutím a popřípadě polibkem. Pověřený zaměstnanec věznice může povolit kontakt odsouzených s nezletilým dítětem během návštěvy. Zvláštní formou návštěvy je **návštěva bez zrakové a sluchové kontroly** v prostorách k tomu speciálně určenými. Jedná se o velmi významný motivační prostředek, bohužel ne všechny věznice mají prostory, ve kterých by bylo možné tento druh návštěvy realizovat. V některých věznicích, zejména přísnějšího typu nejsou tyto návštěvy povolovány vůbec.¹¹⁴ V odůvodněných případech má ředitel věznice právo rozhodnout, že z bezpečnostních důvodů se návštěva uskuteční v

¹⁰⁶ § 18 odst. 3 zákona o výkonu trestu odnětí svobody.

¹⁰⁷ MATOULEK, J., SEJKOROVÁ, H. Právní rádce odsouzeného. Praha: Leges, 2011, s. 67.

¹⁰⁸ MOTEJL, O., et al. Vězeňství : Stanoviska 6. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2010 s. 119 Dostupné z WWW: <www.ochrance.cz>.

¹⁰⁹ MATOULEK, J., SEJKOROVÁ, H.: Právní rádce odsouzeného. Praha: Leges, 2011, s. 67.

¹¹⁰ § 45 odst. 2 písm. i zákona o výkonu trestu odnětí svobody.

¹¹¹ § 28 odst. 2 vyhlášky ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.

¹¹² § 26 odst.1 vyhlášky ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.

¹¹³ MOTEJL, O. et al. Vězeňství : Stanoviska 6. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2010. s. 124 Dostupné z WWW: <www.ochrance.cz>.

¹¹⁴ Tamtéž.

místnosti, kde je návštěvník odsouzeného oddělen přepážkou. Jedná se o tzv. **bezkontaktní návštěvu**. Přistupuje se k ní zejména tehdy, když byl při předchozích návštěvách narušován pořádek a kázeň, došlo k průniku nepovolených věcí a podobně. Nutné je rizika posuzovat individuálně u každého odsouzeného a nezavádět návštěvy v místnosti s přepážkou plošně pro některé skupiny odsouzených.¹¹⁵ V souvislosti s návštěvou lze odsouzenému povolit **opuštění věznice**, pokud lze mít důvodně za to, že tím nebude ohrožen účel trestu.¹¹⁶ Jednou z kázeňských odměn je povolení opustit věznici až na 24 hodin v souvislosti s návštěvou nebo plněním programu zacházení.¹¹⁷ Frekvence možného povolení opuštění věznice se pohybuje v rozmezí dvou týdnů až dvou měsíců v závislosti na typu věznice.¹¹⁸

•**Balíček** s potravinami a věcmi osobní potřeby do 5 kg má odsouzený právo přijmout dvakrát za rok a to zpravidla při příležitosti narozenin a vánočních svátků.¹¹⁹ Omezení se nevztahuje na balíčky obsahující prádlo, oděv a potřeby k realizaci programu zacházení, pro vzdělávání nebo zájmovou činnost.¹²⁰ Balíčky podléhají kontrole zaměstnanců vězeňské služby a nesmějí obsahovat věci, jež odporují výkonu trestu nebo které není dovoleno mít u sebe, zejména věci, jimiž by mohl odsouzený ohrozit život a zdraví vlastní nebo jiných osob.¹²¹

Jako příklad uvádím možnou náplň programu zacházení ve věznici Hradec Králové.¹²²

Pracovní aktivity zahrnují jak zaměstnávání odsouzených, tak úklidovou a brigádnickou činnost. Zařazování odsouzených do práce se děje na základě jejich vzdělání, praxe v oboru, zdravotnímu stavu, výši pohledávek, délce trestu a specifických podmínek daného pracoviště. Pracovní zařazení je realizováno jak na pracovišti vnitřních režijních provozů věznice, tak na vnějších nestřežených pracovištích u subjektů, jejichž zřizovatelem není stát.

Vzdělávací aktivity nabízejí širokou škálu možností sebevzdělávání. Patří mezi ně klub přátel historie, kroužek religionistiky, základy zahradnické výroby, teorie a praxe chovu

¹¹⁵ MOTEJL, O. et al. Vězeňství : Stanoviska 6. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2010. s. 124 Dostupné z WWW: <www.ochrance.cz>.

¹¹⁶ § 19 odst. 7 zákona o výkonu trestu odnětí svobody.

¹¹⁷ § 45 odst. 2 písm. g) zákona o výkonu trestu odnětí svobody.

¹¹⁸ § 51 odst. 5, § 52 odst. 8, § 53 odst. 7 vyhlášky ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.

¹¹⁹ § 24 odst. 1 zákona o výkonu trestu odnětí svobody.

¹²⁰ § 24 odst. 3 zákona o výkonu trestu odnětí svobody.

¹²¹ § 18 odst. 2 zákona o výkonu trestu odnětí svobody.

¹²² Programy zacházení v Českých věznicích a vazebních věznicích. České vězeňství. 2011, 2, s. 18-19.

akvarijních ryb, pravidla silničního provozu, teorie a praxe výtvarných technik, filmový klub, klub vědy a techniky a teorie, strategie a taktika šachové hry.

Speciálně výchovné aktivity zahrnují sociálně právní poradenství před propuštěním z výkonu trestu odnětí svobody–výcvikový program hledání pracovních příležitostí, výcvik v sebeobslužných činnostech, pastorační péči a komunitní setkání v rámci výstupního oddělení.

Zájmové aktivity jsou vykonávány v areálu samostatného oddělení výkonu trestu na Pouchově. Řadí se mezi ně chovatelský kroužek, kroužek stolního tenisu, nohejbalu, tenisu, elektronických šipek, kopané, petanque, karetního klubu, kroužku skládání puzzle, hry Scrabble a kondičního cvičení. Dále zaměstnanci věznice realizují s odsouzenými procházky a cyklistické vyjíždky do okolí města. Taktéž navštěvují různé kulturní a sportovní akce.

Oblast utváření vnějších vztahů se realizuje na základě právních institutů – povolené opuštění věznice v souvislosti s návštěvou a přerušování trestu odnětí svobody. Pobyty mimo věznici jsou udělovány na základě vzorného chování a plnění programu zacházení, při zvažování individuality vězně a všech možných rizik. Oblast utváření vnějších vztahů slouží k omezení izolace a udržování rodinných vztahů.

Z výzkumu Institutu pro kriminologii a sociální prevenci vyplývá, že nejoblíbenější mezi odsouzenými je oblast utváření vnějších vztahů, následují vzdělávací aktivity (jazykové kurzy, práce na počítači), pracovní aktivity, zájmové aktivity a na posledním místě se umístily speciální výchovné aktivity.¹²³

4.5.3 Účinnost programů zacházení

Průzkumy na téma účinností speciálních programů snažících se zabránit opakování kriminálního chování probíhají zhruba od 70. let minulého století a to především v Kanadě, Spojených státech amerických a ve Velké Británii. Cílem je zjistit „co funguje a nefunguje“, jaké typy programů mohou v konečném důsledku vést ke snížení recidivy, o kolik procent může recidiva klesnout, zda se vynaložené náklady společnosti vyplatí a další.¹²⁴ V České republice žádné systematické výzkumy ověřující efektivitu programů neprobíhají s výjimkou nepříliš četných izolovaných pokusů. Cílené, strukturalizované, standartizované programy

¹²³ KARABEC, Z. et al. Dlouhodobé tresty odnětí svobody. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004, s. 60.

¹²⁴ BIEDERMANOVÁ, E., PETRAS, M. Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení. 1. Vydání, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, s. 6.

zacházení u nás vznikají až v posledních letech, takže ověřování jejich účinnosti je teprve před námi.¹²⁵

Účinností programů zacházení a práce s odsouzenými se zabýval ve svém článku *S kým zacházet-a jak?* vedoucí psycholog psychologického pracoviště Vězeňské služby Václav Jiříčka.¹²⁶ Vychází z toho, že je nutno vězeňskou populaci diferencovat. Je doloženo, že nízkorizikové nenarušené osoby budou, co se týká jejich nápravy a resocializace spíše ovlivnitelné zařazením do práce a režimovými prvky, naproti tomu více narušené osoby se sice režimu dokážou přizpůsobit, avšak nemá to dopad na snížení rizik a nebezpečnosti. Snížování rizika recidivy a s tím spojenou ochranu společnosti lze zajistit jen rozdílným přístupem k různým skupinám osob. Odsouzené lze pro potřeby zacházení členit na základě dvou faktorů, jimiž jsou míra rizika¹²⁷ a míra ovlivnitelnosti. Na základě těchto faktorů lze pracovat se čtyřmi skupinami odsouzených.

- **První skupinu** tvoří méně rizikovní odsouzení, páchající zpravidla nedbalostní či majetkovou trestnou činnost. Je u nich typická nízká reálná potřeba změny a nedostatečná motivace. Bude se jednat o skupinu pravděpodobně největší. U této populace odsouzených lze považovat odnětí svobody za dostatečný trest, režimové prvky spolu se zaměstnáním jsou považovány za dostatečné pro to, aby odsouzení získali či upevnili své pracovní návyky a získali sociálně-právní vědomí.

- **Druhou skupinu** tvoří odsouzení, jež nejsou vysoce společensky nebezpeční a mají vysoký potenciál ovlivnitelnosti a nápravy. Bude se jednat o skupinu poměrně málo početnou, řadíme do ní například pachatele dopravních nehod. Tito odsouzení jsou dobře responzivní k cíleným vzdělávacím a terapeutickým programům.

- **Třetí skupinou** jsou vysoce rizikovní, avšak málo ovlivnitelní odsouzení. Investovat do těchto osob je ztrátové. Tito odsouzení se nechtějí nebo nemohou změnit a poučit ze svých chyb.

- **Čtvrtou skupinu** tvoří odsouzení, kteří vykazují poměrně vysoká rizika, ale současně jsou poměrně dobře ovlivnitelní. Jedná se například o pachatele násilí nebo sexuální delikventy.

¹²⁵ Tamtéž s. 7.

¹²⁶ JIŘÍČKA, V. *S kým zacházet a jak?*. České vězeňství. 2011, 2, s. 14-16.

¹²⁷ Riziko se skládá z tzv. statických (daných, zpětně neovlivnitelných) rizikových faktorů (věk, pohlaví, počet odsouzení, začátek trestné činnosti) a dynamických (aktuálních, ovlivnitelných) rizikových faktorů (vztahy, bydlení či postoje). Součástí rizika je taktéž nebezpečnost vězně.

Aby mohlo být působení na odsouzené efektivní a přineslo pozitivní výsledky musí programy respektovat tři základní principy, jimiž je princip rizik, princip potřeb a princip responzivity.

- **Princip rizik** zdůrazňuje, že intervence musí odpovídat faktorům, které souvisí s příčinami spáchání trestného činu a tak cílit na konkrétní oblasti života odsouzeného, jež jsou nejvíce problematické. Nevhodně zvolená intervence je jen zbytečným mrháním prostředků a může vést i k dalšímu zvyšování rizik.

- **Princip potřeb** souvisí s kriminogenními potřebami odsouzeného, jež musí intervence zahrnovat. Kriminogenními potřebami chápeme faktory, které pachatele vedou ke spáchání trestného činu (touha po obohacení, sexuální potřeba, droga,...). Intervenční plán neobsahující kriminogenní potřeby je kantraproduktivní a může zvýšit riziko recidivy.

- **Princip responzivity** říká, že zacházení musíme přizpůsobit individuálnímu kognitivnímu stylu odsouzeného. Je nutné reflektovat osobnost odsouzeného, jeho styl učení, silné stránky, etnický původ a podobně.

Lze tedy shrnout, že odborné zacházení může být užitečné jen tehdy, pokud je přizpůsobeno cílové skupině, pokud jsou známa kriminogenní rizika této skupiny a potřeby a pokud je intervence přizpůsobena danému konkrétnímu jedinci. V neposlední řadě musí být použita metoda doložena jako efektivní.

Efektivitou programů zacházení a možností resocializace vězňů se zabýval ve své studii¹²⁸ Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Výzkumu byl podroben standartizovaný program zacházení *Zastav se, Zamysli se, Změň se*. Konkrétně 148 odsouzených, jež program v rámci výkonu trestu absolvovali a srovnatelná skupina odsouzených, jež se programu neúčastnila. Výzkum se zaměřoval převážně na pachatele majetkové trestné činnosti s výraznou recidivou.¹²⁹ Odsouzení, jež byli podrobeni výzkumu byli v průměru 7krát odsouzení, z toho 3krát k nepodmíněnému trestu odnětí svobody. Výzkum probíhal na základě dotazníkového šetření, sběru kriminálně statistických dat a údajů obsažených v anamnéze odsouzeného a to ve 14 věznicích v celé České republice.

V případech, kdy je účinnost programu zacházení posuzována z hlediska recidivy absolventů programu, bývá zpravidla bráno v úvahu dvouleté období následující po propuštění

¹²⁸ BIEDERMANOVÁ, E., PETRAS, M. Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení. 1. Vydání, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, 99 s.

¹²⁹ Chápáno jako opakování asociálního jednání (nejen kriminálního) a pokračování v kriminální kariéře.

odsouzeného na svobodu. V rámci tohoto výzkumu bylo z časových důvodů nutné vyhodnotit výzkum cca po 6-8 měsících po propuštění respondentů z výkonu trestu. Tato krátká doba se mohla podepsat na výsledku výzkumu. Institut kriminologie a sociální prevence však poukazuje na dříve provedené výzkumy,¹³⁰ jež dokazují, že 65% pachatelů, jež recidovali a byli poprvé odsouzení ve věku mladistvém, se dopustí kriminálního jednání do půl roku po propuštění a dalších 31% do jednoho roku od propuštění. Výsledkem průzkumu bylo zjištění, že z osob, jež se zúčastnili programu zacházení a byli propuštěni z výkonu trestu zrecidovalo 10,6% osob, z nich 5 se ocitlo opět ve vazbě a 9 ve výkonu trestu odnětí svobody. Ze skupiny, jež se do programu nezapojila se recidivy dopustilo zhruba 6,5% osob, 3 se ocitli opakově ve vazbě a 3 ve výkonu trestu odnětí svobody. Na základě výše uvedeného **nelze potvrdit, že by absolvování programu *Zastav se, Zamysli se, Změň se* vedlo ke snížení rizika recidivy po propuštění z výkonu trestu.** Výsledek však mohl být ovlivněn několika faktory, zejména se jedná o poměrně krátkou dobu, jež uběhla od propuštění respondentů a to, že v době provádění výzkumu bylo ještě 40% odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody, čímž došlo ke zmenšení výzkumného souboru.

4.6 Podmíněné propuštění

4.6.1 Podstata a účel podmíněného propuštění

Podmíněné propuštění můžeme definovat jako komplex mimoústavního odborně prováděného výchovného působení na pachatele s cílem zajistit jeho úplnou rehabilitaci a společenskou readaptaci.¹³¹ Oto Novotný¹³² poukazuje na zcela mylné chápání účelu institutu podmíněného propuštění, jakožto dobrodiní pro odsouzeného. Jedná se o významný resocializační a výchovný prostředek při němž dochází k postupnému uvolňování režimu odsouzených, kteří se sice dostávají na svobodu, ale jejich svoboda stále zůstává nějakým způsobem omezena. Podstatu podmíněného propuštění chápe v několika funkcích:

- podmíněné propuštění umožňuje propustit na svobodu odsouzené, k jejichž převýchově není nutný další pobyt ve vězení,
- snaha stimulovat snahy odsouzených o převýchovu a dávat jim perspektivu,

¹³⁰ SUCHÝ, O. Příčiny a prevence recidivy. Praha: Výzkumný ústav kriminologický při Generální prokuratuře ČSSR 1983. Studie 1/1984.

¹³¹ ROZUM, J., JARKOVSKÁ, L., KOTULAN, P.: Institut dohledu u podmíněného propuštění. 1. Vydání, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004, s. 10.

¹³² NOVOTNÝ, O. O trestu a vězeňství. 2. Vydání, Praha: Academia, 1969, s. 204.

- podmíněné propuštění umožňuje pozitivně usměrňovat průběh přechodu odsouzených na svobodu a vytváří příznivou situaci pro dovršení jejich nápravy a resocializace v normálních společenských podmínkách.

Smyslem podmíněného propuštění tedy není to, aby byl pachatel za dobrou práci automaticky propuštěn po odpykání stanovené délky trestu bez ohledu na naplnění účelu trestu. Naopak naplnění účelu trestu hraje při podmíněném propuštění zásadní roli. Bylo-li dosud odpykanou částí trestu dosaženo jeho účelu, další výkon trestu není potřebný a stává se nedůvodným. Vychází se přitom ze zásady, že trest má postihovat pachatele jen v nezbytné míře.¹³³ Jedním z kritérií individualizace trestu při rozhodování soudu o jeho druhu a výměře je možnost nápravy pachatele,¹³⁴ nelze však předem předvídat, jak se u jednotlivých pachatelů projeví účinky uloženého trestu. Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody směřuje k dovršení procesu resocializace a nápravy odsouzeného. Nejedná se tedy o ukončení tohoto procesu, ale pokračování v něm v jiném prostředí (na svobodě) a jinými prostředky (například probačním dohledem či uložením přiměřených omezení a povinností).¹³⁵

Podstatou podmíněného propuštění je, že se odsouzený předčasně propouští na svobodu a výkon zbytku trestu se mu promíjí za předpokladu, že v určité době, jež stanoví soud se osvědčí, to znamená, že povede řádný život a bude plnit podmínky stanovené mu soudem.¹³⁶ Osvědčení má za následek, že se předpokládá vykonání trestu dnem, kdy byl odsouzený z výkonu trestu propuštěn.¹³⁷

Institut podmíněného propuštění byl poprvé definován ve Francii Bonnevillem de Marsagny, který jej jako první popsal v roce 1847 ve svých doplňkových institucích penitenciárního režimu. Uherský trestní zákon z roku 1878 přebral progresivní systém, ale institut podmíněného propuštění na svobodu neznal. Obdobnou funkci však plnilo udílení milostí, k nimž byla řada odsouzených podle platných nařízení navrhována, pokud vykonali větší část trestu, nešlo-li o recidivisty a pokud svým chováním ve výkonu trestu prokázali účinnou snahu po nápravě.¹³⁸ V Československu byl institut podmíněného propuštění zaveden

¹³³ § 38 odst. 2 trestního zákoníku.

¹³⁴ § 39 odst. 1 trestního zákoníku.

¹³⁵ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník I. § 1 až § 139. Komentář. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2009, s. 952.

¹³⁶ § 91 odst. 1 trestního zákoníku.

¹³⁷ § 91 odst. 2 trestního zákoníku.

¹³⁸ ROZUM, J., JARKOVSKÁ, L., KOTULAN, P.: Institut dohledu u podmíněného propuštění. 1. Vydání, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004, s. 10.

zákonem č. 562/1919 Sb. Naprosto nový institut podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem zavedl zákon č. 265/2001 Sb., jež nabyl účinnosti 1.1.2002.

4.6.2 Předpoklady k podmíněnému propuštění z výkonu trestu odnětí svobody

4.6.2.1 Vykonání určité části trestu

Pro rozhodnutí o podmíněném propuštění je nezbytné, aby odsouzený vykonal alespoň polovinu uloženého trestu nebo trestu zmírněného rozhodnutím prezidenta České republiky.¹³⁹ Přísnější požadavek je stanoven pro pachatele nejzávažnějších trestných činů a pachatele, jimž byl uložen výjimečný nepodmíněný trest odnětí svobody na 20-30 let.¹⁴⁰ Zpřísnění spočívá v prodloužení doby výkonu trestu, po které mohou být pachatelé podmíněně propuštěni, na dvě třetiny uloženého trestu odnětí svobody. Vykonáním dvou třetin trestu se rozumí i vykonání dvou třetin trestu sníženého nebo zmírněného rozhodnutím prezidenta republiky. Z výkonu trestu odnětí svobody na doživotí lze odsouzeného propustit po nejméně 20 letech výkonu trestu. Oproti předchozím případům se jedná o pevně stanovenou hranici, která vyplývá z časově neomezeného trvání trestu odnětí svobody na doživotí. Toto pravidlo může být modifikováno, pokud soud rozhodně, že doba výkonu trestu ve věznici se zvýšenou ostrahou se pro účely podmíněného propuštění do doby výkonu trestu nezapočítává.¹⁴¹ Zvláštním případem je možnost propusti odsouzeného dříve než po odpykání poloviny trestu, a to splnění dalších podmínek stanovených v § 88 odst.2 trestního zákoníku.

Bylo-li odsouzenému postupně uloženo několik trestů, jež dosud nejsou zcela vykonány, považují se z hlediska výkonu za jediný trest.¹⁴² Podmíněné propuštění je pak možné teprve po odpykání příslušné doby součtu všech trestů odnětí svobody postupně uložených, popřípadě zmírněných rozhodnutím prezidenta republiky. Pokud soud rozhoduje o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody za situace, kdy jde o výkon více postupně uložených trestů, musí ve výroku usnesení uvést výslovně všechny tresty, které se považují za trest jediný.¹⁴³

¹³⁹ § 88 odst. 1 trestního zákoníku.

¹⁴⁰ § 88 odst. 4 trestního zákoníku.

¹⁴¹ § 54 odst. 4 trestního zákoníku.

¹⁴² § 77 zákona o výkonu trestu odnětí svobody.

¹⁴³ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník I. 1 až 139. Komentář. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2009, s. 956.

4.6.2.2 Polepšení odsouzeného

Polepšení chápeme jako vývojový proces vnitřní přeměny pachatelovy osobnosti, projevující se navenek určitým chováním, popřípadě jeho změnami. Z hlediska dosažení účelu trestu je tak třeba posoudit, zda pozitivní chování odsouzeného ve výkonu trestu je známkou skutečných změn postojů odsouzeného nebo zda jde jen o projev vnější adaptace na vnitřní prostředí věznice, či je jen snahou o dosáhnout dříve znovunabytí svobody, aniž by došlo k reálné změně postojů odsouzeného.¹⁴⁴ Při rozhodování o podmíněném propuštění je tedy nutné vyjít ze skutečných změn osobnosti odsouzeného, jež odůvodňují naději, že i v budoucnu povede řádný život.¹⁴⁵ Nutné je hodnotit jak řádné plnění povinností, jež plynou odsouzenému ze zákona o výkonu trestu odnětí svobody,¹⁴⁶ tak plnění povinností, které pro odsouzeného vyplývají z jiných právních předpisů, zejména se bude jednat o vyživovací povinnost, povinnost k náhradě škody či splácení jiných závazků.¹⁴⁷ Při rozhodování o podmíněném propuštění bude hrát rovněž roli jaký program zacházení si odsouzený zvolil a jak jej plnil a do které dostupné skupiny vnitřní diference byl zařazen, respektive přeřazen. Roli bude hrát taktéž počet kázeňských odměn¹⁴⁸ a závažnost kázeňských přestupků, za něž byly uloženy kázeňské tresty¹⁴⁹.

Prísněji je hodnoceno polepšení odsouzeného, jež žádá o podmíněné propuštění před vykonáním poloviny trestu¹⁵⁰, zákon stanovuje následující předpoklady:

- pachatel byl odsouzen za přečin¹⁵¹,
- pachatel prokázal svým vzorným chováním, že u něj není třeba dalšího výkonu trestu- musí se jednat o vzorné chování a plnění povinností, jež převyšuje běžný standart a může být příkladem pro ostatní odsouzené,¹⁵²

¹⁴⁴ KALVODOVÁ, V. Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. Brno : Masarykova univerzita, 2002. s. 223.

¹⁴⁵ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník I. § 1 až § 139. Komentář. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2009, s. 957.

¹⁴⁶ § 28 zákona o výkonu trestu odnětí svobody.

¹⁴⁷ SOLNAŘ, V. et al. Systém českého trestního práva. Praha : Novatrix, 2009. část III., s. 93.

¹⁴⁸ § 45 zákona o výkonu trestu odnětí svobody.

¹⁴⁹ § 46 zákona o výkonu trestu odnětí svobody.

¹⁵⁰ § 88 odst. 2 trestního zákoníku.

¹⁵¹ § 14 odst. 2 trestního zákoníku.

¹⁵² ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník I. § 1 až § 139. Komentář. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2009, s. 961.

- pachatel obdržel kladné stanovisko ředitele věznice, v níž pachatel vykonává trest odnětí svobody, že odsouzený prokázal svým vzorným chováním a plněním svých povinností, že dalšího výkonu trestu není třeba¹⁵³ - pokud tedy odsouzený stanovisko nepřipojí nebo nebude kladné, soud o žádosti nerozhodne.

4.6.2.3 Očekávání, že odsouzený povede řádný život

Kromě polepšení musí být příznivá prognóza dalšího života odsouzeného po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.¹⁵⁴ Vyplývá jednak z polepšení a taktéž ze zjištění v jakém prostředí bude pachatel žít a pracovat po propuštění z výkonu trestu, zda má rodinné a sociální zázemí, zaměstnání, bydlení a podobně. Důležité je taktéž zjišťovat jak bude veřejnost reagovat na předčasné propuštění pachatele, jaké jsou sociální poměry pachatele a zda má vytvořené podmínky pro přechod do života na svobodě.¹⁵⁵ Řádným životem můžeme chápat, že osoba dodržuje právní řád a další základní normy občanské společnosti, plní své povinnosti vůči státu i společnosti, nezneužívá svých práv proti spoluobčanům, nenarušuje občanské soužití v bydlišti ani v zaměstnání, nedopouští se přestupků, jiných deliktů a trestných činů. Řádný život nelze zužovat na soudní beztrestnost a dobrou pracovní morálku, ani zaměňovat jej s pojmem bezúhonnosti.¹⁵⁶ Zpřísnující podmínka je uvedena pro pachatele, u nichž je k podmíněnému propuštění třeba vykonat dvě třetiny trestu nebo u pachatelů, jimž byl uložen trest odnětí svobody na doživotí. Podmíněné propuštění je možné jen tehdy, pokud nehrozí s ohledem na okolnosti činu, za který byl pachatel odsouzen a povahu jeho osobnosti opakování spáchaného nebo obdobného zvláště závažného zločinu.¹⁵⁷ Nestačí tedy splnění obecných předpokladů, ale je nutno taktéž vyloučit recidivu, čímž je zdůrazněna ochrana společnosti před nejzávažnějšími trestnými činy a jejich pachateli.

V minulosti obsahovalo ustanovení § 61 odst. 2 trestního zákona požadavek, aby bylo při rozhodování o podmíněném propuštění přihlédnuto též „k závažnosti spáchaného trestného činu“. Toto ustanovení bylo vypuštěno novelou, provedenou zákonem č. 175/1990 Sb. Od té doby je trestněprávní naukou zaujímán názor, že „samotnou závažností trestného činu nelze zdůvodňovat případné zamítavé rozhodnutí o podmíněném propuštění“.¹⁵⁸

¹⁵³ § 331 odst. 1 trestního řádu.

¹⁵⁴ § 88 odst. 1 písm. a) trestního zákoníku.

¹⁵⁵ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník I. § 1 až § 139. Komentář. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2009, s. 958.

¹⁵⁶ Tamtéž s. 470.

¹⁵⁷ § 88 odst. 4, 5 trestního zákoníku.

¹⁵⁸ ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní zákon. Komentář. 5. vydání. Praha : C.H. Beck, 2003, s. 494.

Prognóza řádného života na svobodě se vztahuje zásadně k budoucnosti, tzn. k době po případném propuštění z výkonu trestu. Neexistenci splnění tohoto požadavku nelze dovozovat z minulého chování odsouzeného. Takovýto úsudek by byl logicky vadný, jelikož k okolnostem, vztahujícím se k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu je třeba přihlídnout při stanovení druhu a výměry původně uloženého trestu. Pokud by byly znovu zvažovány při rozhodování o podmíněném propuštění z výkonu trestu, jednalo by se nepřipustné porušení zákazu dvojího přičítání a porušení ústavního principu *ne bis in idem* obsaženého v článku 40 odst. 5 Listiny základních práv a svobod.¹⁵⁹ Z výše uvedeného však nelze dovodit, že by bylo nepřijatelné opakované přičítání téže skutečnosti k tíži pachatele. Očekávání, že pachatel povede po podmíněném propuštění řádný život, musí být důvodné a založené na všestranném zhodnocení pachatelovy osobnosti,¹⁶⁰ je tak možné zohlednit i skutečnost, že se odsouzený již v minulosti dopouštěl trestné činnosti a to i za předpokladu, že se na něj hledí, jako by nebyl odsouzen.¹⁶¹ Z výše uvedeného lze učinit závěr, že nesprávný by byl postup soudu, pokud by dospěl k závěru o nemožnosti podmíněného propuštění pachatele, jen na základě závažnosti spáchaného trestného činu. Jiná situace však nastane v případě, pokud soud přihlídně k předchozí trestné činnosti v rámci hodnocení osobnosti pachatele. Ústavní soud zdůrazňuje, že splnění zákonných podmínek podmíněného propuštění je plně věcí soudcovské úvahy a je výlučně věcí obecných soudů, aby zkoumaly a posoudily, zda jsou podmínky pro aplikaci tohoto institutu dány.¹⁶² Taktéž je Ústavním soudem opakovaně zdůrazňováno, že s ohledem na charakter institutu podmíněného propuštění nelze dovodit existenci základního práva na podmíněné propuštění. Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody je i při splnění zákonem stanovených podmínek mimořádným zákonným institutem, který dává soudu možnost, nikoliv však povinnost odsouzeného z výkonu trestu propustit.¹⁶³

4.6.2.4 Přijetí záruky za dovršení nápravy odsouzeného

Nabídnout převzetí záruky je oprávněno zájmové sdružení občanů uvedené v § 3 trestního řádu. I v případě, že soud přijme záruku za dovršení nápravy odsouzeného je nezbytná příznivá budoucí prognóza o pachatelově chování. Zájmové sdružení občanů, jež

¹⁵⁹ Nález Ústavního soudu České republiky sp. zn. III.ÚS 1735/10 ze dne 12.05.2011.

¹⁶⁰ Viz například usnesení Ústavního soudu České republiky sp. zn. II.ÚS 629/06 ze dne 1.11.2006.

¹⁶¹ Usnesení Ústavního soudu České republiky sp. zn. III.ÚS 384/10 ze dne 6.5.2010.

¹⁶² Viz například usnesení Ústavního soudu České republiky sp. zn. IV. ÚS 70/09 ze dne 16.4.2009.

¹⁶³ Viz například usnesení Ústavního soudu České republiky sp. zn. III ÚS 208/12 ze dne 23.2.2012.

převzalo záruku je povinno působit na odsouzeného, aby žil řádným životem a rovněž dbá, aby nahradil škodu, kterou trestným činem způsobil.¹⁶⁴ Nabídnutí záruky nezprošťuje soud povinnost samostatně zkoumat, zda pachatel ve výkonu trestu prokázal polepšení. Soud musí taktéž zvážit, zda dovršení nápravy odsouzeného lze dosáhnout prostřednictvím zájmového sdružení občanů, zejména s ohledem na výchovný vliv kolektivu, v němž bude odsouzený po propuštění z výkonu trestu žít a pracovat.¹⁶⁵

4.6.2.5 Další předpoklady k podmíněnému propuštění z výkonu trestu odnětí svobody

V ustanovení § 88 odst. 3 trestního zákoníku jsou stanoveny další předpoklady k nimž soud musí přihlížet při rozhodování o podmíněném propuštění, jedná se o to:

- zda odsouzený včas nastoupil do výkonu trestu,
- zda částečně nebo zcela nahradil či jinak odčinil škodu nebo jinou újmu způsobenou trestným činem,
- jaký postoj projevil odsouzený k výkonu ochranného léčení, jež vykonával před nástupem výkonu trestu odnětí svobody nebo v jeho průběhu.

Záleží vždy na okolnostech konkrétního případu, zda je třeba vzít v úvahu všechna uvedená kritéria, anebo jen některé, popřípadě žádné z nich.

4.6.3 Zkušební doba při podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody

Nutnost stanovit propuštěnému zkušební dobu vyplývá z povahy podmíněnosti propuštění a slouží taktéž k tomu, aby bylo možné posoudit, zda pachatel je schopen vést řádný život a není tak třeba dalšího výkonu trestu. Soud stanoví zkušební dobu na jeden rok až sedm let,¹⁶⁶ přičemž konkrétní výměra se nemusí určovat na celá léta. V zahraničních úpravách se často zkušební doba rovná nevykonanému zbytku trestu.¹⁶⁷ Z průzkumu Institutu pro kriminologii a sociální prevenci vyplývá, že průměrná délka zkušební doby ukládaná

¹⁶⁴ § 6 odst. 1 písm. c), odst. 3 trestního řádu.

¹⁶⁵ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník I. § 1 až § 139. Komentář. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2009, s. 960.

¹⁶⁶ § 89 odst. 1 trestního zákoníku.

¹⁶⁷ SOLNAŘ, V. et al. Systém českého trestního práva. Praha : Novatrix, 2009. část III., s. 94.

českými soudy činí necelé čtyři roky, přičemž je zcela zjevná souvislost mezi délkou trestu a uloženou délkou zkušební doby.¹⁶⁸ Běh zkušební doby počíná dnem následujícím po skutečném propuštění odsouzeného z výkonu trestu, jelikož dle § 139 trestního zákoníku tam, kde zákon spojuje s uplynutím doby nějaký účinek, nezapočítává se do ní den, kdy nastala událost určující její začátek. Zkušební dobu nelze dodatečně prodloužit, ani ji zkrátit a vyslovit před jejím uplynutím, že se podmíněně propuštěný osvědčil.¹⁶⁹

4.6.4 Dohled nad podmíněně propuštěným

Do našeho trestněprávního zákonodárství byla možnost podmíněného propuštění s dohledem zavedena novelou trestního zákona 265/2001 Sb., účinnou od 1.1.2002. U podmíněného propuštění s dohledem hovoříme o tzv. paroli¹⁷⁰, kdy je odsouzenému umožněno vykonat zbytek trestu mimo věznici a to základě soudem stanoveného dohledu a dalších podmínek. Dohledem chápeme pravidelný osobní kontakt pachatele s probačním pracovníkem, spolupráci při vytváření a realizaci probačního programu ve zkušební době a kontrolu dodržování podmínek uložených pachateli soudem.¹⁷¹ Dohled se ukládá, je-li třeba intenzivněji sledovat chování podmíněně propuštěného ve zkušební době. Vyslovení dohledu je fakultativní a vždy záleží na osobě odsouzeného, prostředí, do něhož se odsouzený vrací, na tom zda a jaká přiměřená omezení a přiměřené povinnosti mu byly uloženy a podobně.¹⁷² Účelem dohledu je:¹⁷³

- sledovat a kontrolovat chování pachatele, což přispívá k zajišťování ochrany společnosti a snížení možnosti opakování trestné činnosti,
- odborné vedení a pomoc pachateli s cílem zajistit, aby v budoucnu vedl řádný život.

V § 50 trestního zákoníku jsou pro pachatele, jímž byl uložen dohled stanoveny následující povinnosti:

¹⁶⁸ ROZUM, J., KOTULAN, P., TOMÁŠEK, J.: Účinnost dohledu u osob podmíněně propuštěných. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004, s.128.

¹⁶⁹ § 91 trestního zákoníku.

¹⁷⁰ Parole pochází z francouzského „je donn ma parole“ - dávám čestné slovo.

ROZUM, J., JARKOVSKÁ, L., KOTULAN, P.: Institut dohledu u podmíněného propuštění. 1. Vydání, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004, s.11.

¹⁷¹ § 49 odst. 1 trestního zákoníku.

¹⁷² ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník I. § 1 až § 139. Komentář. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2009, s. 571.

¹⁷³ § 49 odst. 2 trestního zákoníku.

- spolupracovat s probačním úředníkem způsobem, který mu probační úředník stanoví a plnit plán probačního dohledu,
- dostavovat se k probačnímu úředníkovi ve lhůtách, které mu stanoví,
- informovat probačního úředníka o svém pobytu, zaměstnání a zdrojích obživy, dodržování soudem uložených přiměřených omezení a přiměřených povinností a jiných důležitých okolnostech pro výkon dohledu určených probačním úředníkem,
- umožnit probačnímu úředníkovi vstup do obydlí ve kterém se zdržuje.

Mezi povinnosti a oprávnění probačního úředníka patří zejména povinnost vykonávat nad pachatelem dohled v souladu s vytvořeným probačním plánem, být pachateli nápomocen a plnit pokyny předsedy senátu. Součinnost s předsedou senátu, jež dohled uložil, je nutná taktéž při závažných nebo opakovaných porušeních povinností, kdy má probační úředník povinnost bez zbytečného odkladu o tom soud informovat. Při méně závažných porušeních povinností probační úředník upozorní pachatele na zjištění nedostatky a poučí jej, že v případě, že budou přetrvávat bude o tom informovat soud. K povinnostem probačního úředníka taktéž patří zpravidla jednou za půl roku zpracovat zprávu pro předsedu senátu o průběhu výkonu dohledu nad pachatelem.¹⁷⁴ Tato lhůta však nebývá ve většině případů probačními úředníky dodržována.¹⁷⁵ Zajímavé zjištění vyplynulo z průzkumu Institutu pro kriminologii a sociální prevenci, v němž bylo mimo jiné monitorováno, u kolika podmíněně propuštěných byl u jednotlivých soudů v letech 2002 až 2006 stanoven dohled. Okresní soud Brno-město ani jednou nevyužil možnost stanovit nad podmíněně propuštěným dohled, u okresních soudů v Litoměřicích, Praze 4 a Mostě bylo za celých pět let této možnosti využito pouze jednou. Naproti tomu například Okresní soud v Hradci Králové uložil dohled celkem 298 podmíněně propuštěným, jen v roce 2006 byl stanoven dohled u 109 ze 155 podmíněně propuštěných. Bez datilní analýzy není možné najít příčinu markatních rozdílů v počtech ukládání dohledu jednotlivými soudy. Možnou příčinou může být ne zrovna ideální spolupráce mezi příslušným soudem, Vězeňskou službou a Probační a mediční službou.¹⁷⁶

¹⁷⁴ § 51 trestního zákoníku.

¹⁷⁵ ROZUM, J., KOTULAN, P., TOMÁŠEK, J.: Účinnost dohledu u osob podmíněně propuštěných. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008, s. 133.

¹⁷⁶ ROZUM, J., KOTULAN, P., TOMÁŠEK, J.: Účinnost dohledu u osob podmíněně propuštěných. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008, s. 130.

4.6.5 Přiměřená omezení a přiměřené povinnosti ve zkušební době

K dovršení a zesílení resocializačního účinku je možné uložit podmíněně propuštěnému přiměřená omezení či přiměřené povinnosti. Přiměřená omezení a přiměřené povinnosti se ukládají tak, aby je pachatel dodržoval ve stanovené zkušební době.¹⁷⁷ Soud může odsouzenému uložit, aby podle svých sil nahradil škodu a taktéž může uložit plnění některých povinností uvedených v § 48 odst. 4 trestního zákoníku. V ustanovení § 48 odst. 4 písm. a) až d), i),j) a k) trestního zákoníku jsou uvedeny povinnosti pachatele, k jejichž splnění se vyžaduje jeho aktivní jednání.¹⁷⁸ Omezení jsou naopak stanovena v ustanoveních § 48 odst. 4 písm. e) až h) trestního zákoníku.¹⁷⁹ Probační úředníci však poukazují na to, že omezení mající proklamativní charakter jsou velmi těžko vykonatelná a kontrolovatelná.¹⁸⁰ Z výčtu přiměřených omezení a přiměřených povinností je zřejmá snaha o odstranění základních kriminogenních faktorů, jejichž negativní působení vede k páčání trestné činnosti.¹⁸¹ Výčet je demonstrativní a tak soudu nic nebrání uložit i jiné než vyjmenované přiměřené povinnosti a přiměřená omezení. Soudu je tak dán prostor, aby mohl flexibilně reagovat na každý konkrétní případ. Zákonem není vyloučena možnost, aby ve vhodných případech bylo vedle sebe uloženo více přiměřených omezení nebo přiměřených povinností, anebo kombinace přiměřených omezení s přiměřenými povinnostmi, pokud toho bude třeba, aby pachatel vedl řádný život. S neplněním stanovených přiměřených povinností a přiměřených omezení může být spojeno rozhodnutí soudu o tom, že se zbytek trestu vykoná. Ze studie provedené Institutem pro kriminologii a sociální prevenci vyplývá, že nejčastěji je soudy ukládána povinnost hradit podle svých sil škodu způsobenou trestnou činností. Podmíněně propuštění však tuto povinnost ve většině případů řádně neplní. Druhou nejčastější povinností, kterou soud stanovuje je povinnost neprodleně nastoupit do zaměstnání, případně se zaevidovat na úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání.¹⁸²

¹⁷⁷ § 89 odst. 2 trestního zákoníku.

¹⁷⁸ Jedná se například o povinnost podrobit se výcviku pro získání vhodné pracovní kvalifikace, podrobit se léčení závislosti na návykových látkách, veřejně se osobně omluvit poškozenému a další.

¹⁷⁹ Jedná se o například o příkaz zdržet se návštěv nevhodného prostředí, sportovních, kulturních a jiných společenských akcí a styku s určitými osobami či příkaz se zdržet hazardních her, hraní na hracích přístrojích a sázek.

¹⁸⁰ ROZUM, J., KOTULAN, P., TOMÁŠEK, J.: Účinnost dohledu u osob podmíněně propuštěných. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008, s. 21-22.

¹⁸¹ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník I. § 1 až § 139. Komentář. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2009, s. 571.

¹⁸² ROZUM, J., KOTULAN, P., TOMÁŠEK, J.: Účinnost dohledu u osob podmíněně propuštěných. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008, s.136.

4.6.6 Další omezení a povinnosti a jejich rozsah při dřívějším podmíněném propuštění

Rozsah dalších přiměřených omezení a povinností je stanoven v § 89 odst. 2 trestního zákoníku a týká se osob, jež jsou podmíněně propuštěny před vykonáním poloviny trestu. Z uvedeného ustanovení vyplývá, že soud musí uložit povinnost aby se propuštěný:

- a) zdržoval ve zkušební době v určené době zejména v nočních hodinách a ve dnech pracovního klidu a pracovního volna ve svém obydlí nebo
- b) vykonal práce ve prospěch obcí, státních nebo jiných veřejně prospěšných institucí anebo
- c) složil určenou peněžní částku na pomoc obětem trestné činnosti na účet soudu.

Ad a): Pokud jde o povinnost odsouzeného, aby se ve zkušební době zdržoval v určené době, zejména v nočních hodinách a ve dnech pracovního klidu a pracovního volna ve svém obydlí, v podstatě odpovídá trestu domácího vězení upraveného v § 60 odst. 3 trestního zákoníku. Liší se však celkovou dobou trvání určeného pobytu, která nesmí přesáhnout jeden rok¹⁸³ a to i v případě, že zkušební doba byla stanovena delší.

Ad b): Povinnosti odsouzeného vykonal práce ve prospěch obcí, státních nebo jiných veřejně prospěšných institucí odpovídá trest obecně prospěšných prací podle § 62 odst. 3 trestního zákoníku. Hranice počtu hodin je však limitována na 50- 200 hodin za rok.¹⁸⁴

Ad c): obdobně formulovanou podmínku jakou je povinnost podmíněně propuštěného složit určenou peněžní částku na pomoc obětem trestné činnosti na účet soudu obsahuje ustanovení § 309 odst. 1 písm. c) trestního řádu upravující podmínky nutné k tomu, aby moholo být schváleno narovnání a zastaveno trestní stíhání. Výše je stanovena na 2 000,- Kč až 10 000 000,- Kč a je určena výhradně na pomoc obětem trestné činnosti.¹⁸⁵

¹⁸³ § 89 odst. 3 trestního zákoníku.

¹⁸⁴ Tamtéž.

¹⁸⁵ Tamtéž.

4.6.7 Řízení ve věcech podmíněného propuštění

O podmíněném propuštění může soud rozhodovat na návrh státního zástupce, ředitele věznice, v níž se vykonává trest, na žádost odsouzeného anebo i bez takové žádosti či podnětu z vlastního podnětu soudu.¹⁸⁶ Podmíněné propuštění z výkonu trestu může navrhnout i zájmové sdružení občanů, nabídne-li převzetí záruky za dovršení nápravy odsouzeného.¹⁸⁷ Soud rozhoduje zpravidla ve veřejném zasedání. Za předpokladu, že podmíněné propuštění navrhne ředitel věznice, v níž odsouzený vykonává trest nebo se k takovému návrhu připojí, může rozhodnutí o tom, že se odsouzený podmíněně propouští, učinit se souhlasem státního zástupce předseda senátu.¹⁸⁸ V řízení o podmíněném propuštění si soud vyžádá především zprávu věznice o chování a pracovní morálce odsouzeného během výkonu trestu odnětí svobody a o dosaženém stupni jeho převýchovy.¹⁸⁹ Momentálně probíhá ve věznicích Praha – Ruzyně, Stráž pod Ralskem a Opavě pilotní projekt Probační a mediační služby České republiky *Komise pro podmíněné propuštění*. Komise pro podmíněné propuštění vydává své stanovisko pro potřeby soudu – tj. podmíněné propuštění vězně doporučí nebo ho nedoporučí. Své stanovisko Komise pro podmíněné propuštění vydává na základě projednání písemných podkladů (zejména zprávy od probačního úředníka, hodnocení věznice, zprávy od asistenta oběti, informace od dalších spolupracujících pracovníků – např. sociálního pracovníka, psychologa, pedagoga, kurátora atd.) a rovněž na základě provedení parolového slyšení. Komise je tvořena z probačního úředníka, psychologa a speciálního pedagoga věznice a taktéž dvou zástupců externích subjektů, zaměřujících se na oblast zacházení s odsouzenými a oběťmi trestných činů. Cílem projektu mimo jiné je vytvořit standardizovaný proces přípravy podkladů potřebných pro rozhodnutí soudu v žádostech o podmíněné propuštění a zvýšit jejich informační a výpovědní hodnotu.¹⁹⁰ Taktéž může napomoci rychlému postupu soudů ve snaze dodržet zákonnou 30ti denní lhůtu pro rozhodování, která dle Institutu pro kriminologii a sociální prevenci je dodržena jen v jedné šestině případů.¹⁹¹ Pokud soud žádosti o podmíněné propuštění vyhoví, ihned po nabytí vykonatelnosti rozhodnutí nařídí předseda senátu (samosoudce) věznici, v níž odsouzený vykonává trest, aby byl odsouzený ihned

¹⁸⁶ § 331 odst. 1 trestního řádu.

¹⁸⁷ § 331 odst. 2 trestního řádu.

¹⁸⁸ § 331 odst. 1, 3 trestního řádu.

¹⁸⁹ ŠÁMAL, P. et al. Trestní řád. Komentář. II. Díl. 6. Vydání. Praha : C.H. Beck 2008, s. 2472.

¹⁹⁰ Dostupné z WWW: <www.pmscr.cz>, <www.vscr.cz>.

¹⁹¹ ROZUM, J., KOTULAN, P., TOMÁŠEK, J.: Účinnost dohledu u osob podmíněně propuštěných. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008, s.14.

propuštěn na svobodu. Za předpokladu, že soud žádosti o podmíněné propuštění nevyhoví může být opakována až po uplynutí jednoho roku od právní moci usnesení, jímž byla žádost o podmíněné propuštění zamítnuta.¹⁹² Lhůta se vztahuje jen k žádosti odsouzeného, nikoliv k žádosti jiné osoby.

Způsoby ukončení podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody můžeme zásadně dělit na dvě skupiny podle toho, zda je lze učinit už v průběhu zkušební doby nebo až po jejím uplynutí.

Rozhodnutí, jež lze učinit v průběhu zkušební doby:

a) soud rozhodne, že se zbytek trestu odnětí svobody vykoná, jelikož odsouzený nevedl ve zkušební době řádný život nebo nevyhověl uloženým podmínkám,¹⁹³

b) poté co byla odvolána záruka za dovršení nápravy podmíněně propuštěného soud rozhodne, že podmíněné propuštění neplní své poslání a že odsouzený vykoná zbytek trestu odnětí svobody,¹⁹⁴

c) poté co byla záruka za dovršení nápravy podmíněně propuštěného odvolána tím, kdo ji poskytl, rozhodne soud, že podmíněné propuštění se ponechává v platnosti.¹⁹⁵

Rozhodnutí, jež lze učinit až po uplynutí zkušební doby:

a) soud po uplynutí zkušební doby vysloví, že se podmíněně propuštěný osvědčil, protože ve zkušební době vedl řádný život a vyhověl uloženým podmínkám, přičemž se má za to, že trest byl vykonán dnem, kdy byl odsouzený podmíněně propuštěn,¹⁹⁶

b) pokud soud neučiní do jednoho roku po uplynutí zkušební doby rozhodnutí o tom, že se vykoná zbytek trestu nebo že se podmíněně propuštěný osvědčil, aniž by na tom měl podmíněně propuštěný vinu, má se za to, že trest byl vykonán dnem, kdy došlo k podmíněnému propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.¹⁹⁷

¹⁹² § 331 odst. 1 trestního řádu

¹⁹³ § 91 odst. 1 trestního zákoníku.

¹⁹⁴ § 91 odst. 5 trestního zákoníku.

¹⁹⁵ Tamtéž.

¹⁹⁶ § 91 odst. 2 trestního zákoníku.

¹⁹⁷ § 91 odst. 3 trestního zákoníku.

Z výzkumu Institutu pro kriminologii a sociální prevenci¹⁹⁸ vyplynulo, že ze zkoumaného vzorku bylo 52,5% případů podmíněně propuštěných s dohledem ukončeno rozhodnutím soudu, z toho u 21,6% bylo rozhodnuto o osvědčení a u 30,9% bylo rozhodnuto o nařízení zbytku trestu. U 22,7% došlo k osvědčení zákonnou fikcí a u 23,7% nebylo řízení ukončeno proto, že zkušební doba ještě neskončila nebo nebylo zatím soudem rozhodnuto a nebyl ani vyznačen vznik zákonné fikce.

Pokud bylo rozhodnuto o tom, že se zbytek trestu vykoná, začne se vykonávat ve věznici toho typu, v níž byl odsouzený zařazen před svým podmíněným propuštěním.¹⁹⁹ Opětovné podmíněné propuštění je možné po výkonu poloviny či dvou třetin zbytku trestu.²⁰⁰ Zákon výslovně neřeší možnost opětovného podmíněného propuštění u doživotního trestu, použití analogie nepřichází v úvahu, proto opětovné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody nebude možné. Dle statistik Vězeňské služby České republiky²⁰¹ bylo v roce 2011 42,57% žádostí o podmíněné propuštění vyřízeno záporně, ostatní kladně, s tím, že u 16,45% podmíněně propuštěných byl stanoven dohled a zbylých 40,98% bylo podmíněně propuštěno bez nařízení dohledu. Při srovnání podmíněně propuštěných v letech 2001 až 2011 zjistíme, že nedochází k žádným rapidním výkyvům a počet podmíněně propuštěných se pohybuje mezi 3 140 do 4 375 osob ročně, přičemž nejvíce podmíněně propuštěných bylo v roce 2010 a nejméně v roce 2003.

4.7 Výstupní oddělení

Zákon o výkonu trestu odnětí svobody v § 74 stanoví, že účelem výstupního oddělení je připravit odsouzeného na samostatný způsob života. Umisťují se do něj na přiměřenou dobu zpravidla odouzení:

- jež vykonali trest delší než tři roky (jelikož se u nich předpokládá jistá ztráta kontaktu s realitou),
- jimž je třeba pomáhat při vytváření příznivých podmínek pro samostatný způsob života (zpravidla se jedná o osoby sociálně slabé, bez domova či jiných rodinných a sociálních vazeb).

¹⁹⁸ ROZUM, J., KOTULAN, P., TOMÁŠEK, J.: Účinnost dohledu u osob podmíněně propuštěných. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008, s.133.

¹⁹⁹ SOLNAR, V. et al. Systém českého trestního práva. Praha : Novatrix, 2009. část. III., s. 94.

²⁰⁰ § 91 odst. 4 trestního zákoníku.

²⁰¹ Statistická ročenka Vězeňské služby za rok 2011, Dostupné z WWW <www.vscr.cz>.

Specifikem výstupního oddělení je, že má volnější režim a plní tak zásadní roli v reintegraci odsouzeného po propuštění z věznice. Účelem výstupních oddělení není poskytnout odsouzeným lepší ubytování a mírnější režim, ale umožnit jim přípravu na pobyt na svobodě. Program zacházení na výstupním oddělení je specifický a základem mají být aktivity samoobslužné, speciálně výchovné a extramurální.²⁰² Výstupní oddělení mají charakter internátního ubytování a materiální vybavení by se mělo co nejvíce podobat civilnímu bydlení, včetně vybavení základními elektronickými spotřebiči (pračka, trouba, vařič, žehlička a podobně), které mají odsouzení možnost sami využívat a podílet se tak například na přípravě stravy, praní a žehlení. Často, pokud to umožňují kapacitní možnosti jsou odsouzení ubytováni pouze po dvou v jedné ložnici. Speciálně výchovné aktivity by taktéž měly směřovat k brzkému pobytu odsouzeného na svobodě. Zpravidla se jedná o různé kurzy občanské a právní, společenské, výcvikové programy pro nezaměstnané a podobně. Nejpodstatnějším prvkem by měly být aktivity zaměřené na kontakt s civilním světem, zejména realizace aktivit mimo věznici, ať už formou vycházek s vychovatelem anebo v souvislosti s návštěvou.²⁰³ Například ve Věznici Heřmanice mají ve výstupním oddělení odsouzení možnost účastnit se nácviku komunikačních dovedností, jednání s úřady a taktéž mají k dispozici odborný personál (sociální pracovníci, speciálního pedagoga, psychologa), s nímž mohou rozebrat a řešit rodinné a partnerské problémy. Důraz je kladen taktéž na zvládání afektu, agrese a stresových situací. Odsouzení dostávají informace týkající se aktuální politické situace, možnosti zaměstnávání v Evropské Unii, dále jsou seznamováni s pravidly hodpodaření v domácnosti, s aktuálními cenovými relacemi v obchodech i novinkami v dopravě.²⁰⁴

4.8 Propuštění z výkonu trestu odnětí svobody

Dle ustanovení § 73 zákona o výkonu trestu odnětí svobody propustí věznice odsouzeného z výkonu trestu jestliže

a) uplynula doba trestu stanovená v pravomocném a vykonatelném rozhodnutí soudu a Vězeňské službě nebylo doručeno nařízení soudu k výkonu dalšího trestu,

²⁰² Mezi vězením a komunitou. Sborník příspěvků k problematice sociální reintegrace vězňených osob. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2008, s. 52.

²⁰³ Tamtéž.

²⁰⁴ Indra, V. Výstupní oddělení – vstupní brána do nového života. České vězeňství. 2007, 2, s. 23.

- b) obdržela písemný příkaz, aby odsouzený byl propuštěn na svobodu, vydaný soudem na základě jeho rozhodnutí,
- c) propuštění nařídil státní zástupce při výkonu dozoru nad výkonem trestu, nebo
- d) o propuštění rozhodl prezident republiky při udělování milosti nebo ministr při výkonu svých oprávnění podle trestního řádu.

V souladu s ustanovením § 13, 14 vyhlášky ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody je věznicе povinna dbát o to, aby byli odsouzení z výkonu trestu propouštěni s platnými doklady totožnosti, poučení o právech a povinnostech uchazečů o zaměstnání a o tom, že je v jejich zájmu, aby se nejpozději do tří dnů dostavili ke koordinátorovi péče o občany společensky nepřizpůsobené příslušnému podle místa pobytu, popřípadě ke svému zaměstnavateli. Dále je odsouzený podle okolností poučen o povinnosti přihlásit se neprodleně po propuštění k pobytu a taktéž se upozorní na zákonné podmínky osvědčení se ve zkušební době podmíněného propuštění a zahlazení odsouzení. Při propuštění z výkonu trestu je nutné u odsouzeného provést preventivní výstupní lékařskou prohlídku a vydat mu věci a doklady osobní totožnosti, které má v úschově věznicе. Odsouzenému se vydává potvrzení o jeho propuštění. V případě, že odsouzený nemá při propuštění z výkonu trestu prostředky postačující k úhradě nezbytných potřeb, je možné mu poskytnout příspěvek až do částky 2 000,-Kč. Při rozhodnutí o poskytnutí uvedeného příspěvku se přihlíží nejen k tomu, zda takové finanční prostředky nemá odsouzený na účtu ve věznicі, ale i zda je nemá na účtu v bance, nebo zda nemůže tyto prostředky získat jiným způsobem, například od příbuzných.²⁰⁵

5. Postpenitenciární péče

Postpenitenciární péče je chápána jako prostředek sekundární a terciální prevence kriminality, jejímž cílem je rehabilitace propuštěných osob, omezení jejich sociálního vyloučení, zvýšení kvality jejich života a začlenění zpět do společnosti.²⁰⁶ Je nepochybné, že u některých kategorií odsouzených nelze dosáhnout účelu trestu bez následujícího dohledu a pomoci. Aby mohla být postpenitenciární péče dostatečně efektivní je nutné zajistit její

²⁰⁵ § 7 odst. 5 vyhlášky ministerstva spravedlnosti o srážkách z odměny osob, které jsou ve výkonu trestu odnětí svobody zaměstnány, o výkonu rozhodnutí srážkami z odměny těchto osob a chovanců zvláštních výchovných zařízení a o úhradě dalších nákladů.

²⁰⁶ Mezi vězením a komunitou. Sborník příspěvků k problematice sociální reintegrace vězňených osob. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2008, s. 63.

kontinualitu. Kontinuální sociální péče umožňuje plynulý přechod mezi působením penitenciárním a postpenitenciárním a lépe tak umožňuje dosažení pozitivních změn v chování odsouzeného a jeho resocializaci. Kontinuální sociální péče by měla probíhat s klientem:

- v první fázi trestního řízení na svobodě,
- ve výkonu vazby,
- ve výkonu trestu,
- po výstupu z trestu odnětí svobody.

Ačkoliv je postpenitenciární péče důležitým nástrojem prevence recidivy páčání trestné činnosti osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody a taktéž základním nástrojem resocializace a integrace propuštěných,²⁰⁷ prakticky neexistuje legislativní úprava postpenitenciární péče jako takové. Tato situace může mít negativní vliv na čerstvě propuštěného, pro něhož je těžké se na svobodě zorientovat a často neví, kam by měly jeho kroky po propuštění směřovat. V této oblasti probíhá snaha nevládních neziskových oranizací poskytnout propuštěným informace o místech, která by měli navštívit, tak aby jejich znovuzačlenění do společnosti proběhlo co nejjednodušším způsobem. Jedná se například brožurku *Kroky*²⁰⁸, vydanou Sdružením pro probaci a mediaci v justici, o.s.

Pomoc osobám po propuštění je možné poskytovat **prostřednictvím sociálních dávek a sociálních služeb.**

5.1 Hmotné zabezpečení osob po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody

Osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody mají po propuštění nárok na všechny dávky státní sociální podpory a dávky v hmotné nouzi, pokud splňují podmínky k jejich přiznání, případně i na důchody vyplývající z pojistných systémů, za stejných podmínek jako běžní občané.

Z dávek mají pro propuštěné z výkonu trestu nějvětší význam následující:

²⁰⁷ MOTEJL, O. et al. *Vězeňství* : Stanoviska 6. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2010. s. 185. Dostupné z WWW:

<www.ochrance.cz>.

²⁰⁸ Dostupné z WWW: <www.spj.cz>.

- **dávky v hmotné nouzi** – příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a nenárokově taktéž dávka mimořádné okamžité pomoci.
- **dávky státní sociální podpory** – z nichž největší význam má pro osoby propuštěné z výkonu trestu zřejmě příspěvek na bydlení.²⁰⁹

Osobám propouštěným z výkonu trestu může být příslušnou věznicí přiznán příspěvek po propuštění. Z výše uvedeného jasně vyplývá, že na zvláštní životní situaci, která u jedince nastane po propuštění lze specificky reagovat jen prostřednictvím dvou fakultativních dávek – mimořádné okamžité pomoci a příspěvku po propuštění. Základním kritériem pro přiznání těchto dávek by měla být snaha o maximální integrační podporu osoby, jež byla propuštěna, podpurným kritériem potom hospodárné využívání státních prostředků.²¹⁰

5.2 Sociální služby

Základním dokumentem upravujícím poskytování sociálních služeb je zákon o sociálních službách č. 108/2006 Sb.. Poskytování postpenitenciární péče lze zařadit pod ustanovení § 37 odst. 2 zákona o sociálních službách, jež upravuje odborné sociální poradenství a pod ustanovení § 71 téhož zákona, kde je upravena sociální rehabilitace, jakožto součást sociální prevence. Sociální rehabilitace se poskytuje formou terénních a ambulantních služeb, nebo formou pobytových služeb poskytovaných v centrech sociálně rehabilitačních služeb. Sociální služby poskytované v rámci postpenitenciární péče lze dělit na specializované a obecné²¹¹ a na zajišťované veřejnou správou anebo nestátními neziskovými organizacemi. Sociálních služeb úzce specializovaných na skupinu propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody, zajišťovaných nestátními neziskovými organizacemi je nedostatek. Osobám vracejícím se z výkonu trestu jsou tak většinou poskytovány služby, jež jsou cíleny obecně na osoby v tíživé sociální situaci. V současné době neexistuje ucelený program zaměřující se na tuto cílovou skupinu osob, jež by komplexně řešil jejich obtížnou životní situaci.²¹²

²⁰⁹ MOTEJL, O. et al. Vězeňství : Stanoviska 6. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2010. s. 187. Dostupné z WWW: <www.ochrance.cz>.

²¹⁰ Tamtéž s. 188.

²¹¹ Poskytující své služby obecně osobám v tíživých sociálních či osobních situacích.

²¹² MOTEJL, O. et al. Vězeňství : Stanoviska 6. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2010. s. 190. Dostupné z WWW: <www.ochrance.cz>.

6. Vybrané problémy bránící úspěšné resocializaci osob po návratu z výkonu trestu odnětí svobody

6.1 Zadluženost

Zadluženost stále většího počtu obyvatel a domácností je jednoznačně velkým problémem dnešní doby a samozřejmě se nevyhýbá (ba naopak) ani osobám ve výkonu trestu odnětí svobody. K danému tématu nebyl proveden žádný rozsáhlý průzkum, tudíž nejsou dostupné statistiky zadluženosti odsouzených. Z průzkumu realizovaného v Projektu Šance vyplynulo, že cca 94% odsouzených dluží nějakému subjektu, přičemž výše závazku činí v průměru 130 000,- Kč.²¹³ Nejčastější příčinou zadluženosti odsouzených jsou:

- smluvní závazky – půjčka, úvěr leasing (většinou se jedná o závazky vzniklé před nástupem do výkonu trestu odnětí svobody, u nichž během výkonu trestu došlo k nárůstu),
- dluhy spojené s trestnou činností (náklady trestního řízení, náhrada škody),
- výživné vůči dětem,
- nedoplatky na veřejných platbách.²¹⁴

Specifikem dluhové problematiky odsouzených osob je pasivní přístup k řešení zadluženosti během výkonu trestu odnětí svobody. Lze vymezit tři zásadní důvody, ze kterých je možné učinit závěry a doporučení, jak tomuto problému předcházet.²¹⁵

- Odsouzení ve výkonu trestu trpí dojmem odtrženosti od svého mimo-vězeňského života, projevujícím se pasivním až apatickým přístupem a nezájmem o své civilní závazky. Odsouzení mají často představu, že během výkonu trestu nemají možnost své dluhy řešit a věřitelé nemají právo na nich své pohledávky požadovat. Zadluženost tak bývá během výkonu trestu absolutně neřešna a v okamžiku propuštění z výkonu trestu se pak již často jedná o téměř neřešitelné závazky, jež jsou ve fázi exekuce, významně navýšené o náklady soudního a exekučního řízení a bez reálné šance na dohodu s věřitelem.

²¹³ Mezi vězením a komunitou. Sborník příspěvků k problematice sociální reintegrace vězňů. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2008, s. 73-74, 29.

²¹⁴ Tamtéž s. 74.

²¹⁵ Tamtéž s. 74-76.

- Odsouzení mají většinou velmi nízké povědomí o dluzích, povinnostech a možnostem řešení. Často odsouzení trpí představou o nespravedlnosti platební povinnosti, jež převyšuje nad pocitem odpovědnosti za vlastní jednání.

- U některých odsouzených lze taktéž sledovat snahu vědomě a úmyslně se vyhnout povinnostem. Často se už během výkonu trestu připravují na krácení svých věřitelů. Jedná se o největší riziko pro přechod k nekriminálnímu způsobu života, jelikož odsouzený se ještě před vstupem do civilního života připravuje na porušování právních norem, potažmo kontinuitu kriminality.

Z uvedených specifikací můžeme vyvodit následující doporučení, která mohou odsouzeným usnadnit dopady zadluženosti:

- **informovat se** o stavu svých závazků a jejich výši včetně příslušenství a fázi v níž se pohledávka nachází,

- **informovat**, že jsou ve výkonu trestu a nemohou dluh okamžitě a v plné výši splatit,

- **komunikovat** se všemi věřiteli a žádat o mimosoudní řešení, popřípadě se snažit dosáhnout smíru,

- **plnit své povinnosti řádně a včas nebo projevit dobrou vůli**, pokud je to možné dluh alespoň částečně hradit, případně dát věřitelům jinou záruku,

- **pokud je to možné dluh uhradit** například prodejem věcí k životu nikoliv nezbytných,

- **nespekulovat**, tedy nesnažit se za každou cenu vyhnout dluhům a uvědomit si, že ve většině případů bude následkem jen další nárůst dluhu.

Perspektiva znovuzачlenění se do společnosti je u těchto osob prakticky nulová a extrémní dluhy často zněmožňují dotyčným začlenit se do nekriminální komunity. Vysoké srážky ze mzdy často tlačí propuštěné do hledání nelegální práce. Vidina ztráty majetku a doživotní zadluženost vede k pasivitě a páčání trestných činů se tak stává nejsnažším způsobem k získání finančních prostředků. Motivace k nekriminálnímu životu v tomto bodě prochází závažným testem a nezřídka může být východiskem tohoto dilematu smíření se s budoucností

ve stylu „chvíli ve vězení, chvíli venku“.²¹⁶ Zadluženost tak patří k nejčastějším důvodům recidivy.

6.2 Činnost Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o.s. v oblasti zadluženosti

Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o.s.²¹⁷ se snaží řešit problém zadluženosti jak formami preventivně-osvětovými, tak následnými.

1. Kurzy pro klienty

Jedná se o kurz Finanční gramotnosti určený pro dosud nezadlužené klienty a kurz Řešení zadluženosti pro již zadlužené klienty.

2. Kurzy pro odborníky

Jedná se o kurz Řešení finanční situace předlužených klientů (například pro úředníky Probační a mediační služby České republiky).

Nosná témata kurzů jsou:

- dluhy –zadluženost vs. předluženost- „výhody“, nevýhody, konce, příběhy,
- finanční gramotnost- ekonomické pojmy a souvislosti,
- růst dluhu v čase- postup dluhu v čase, typické dokumenty, co dělat,
- spotřebitelské úvěry- co je důležité při výběru, dle čeho porovnávat, čeho se vyvarovat,
- karty- kreditní, debetní; kontokorent,
- osobní rozpočet- příjmy a výdaje domácnosti,
- tabulka věřitelů a dluhů a základy řešení zadluženosti,
- komunikace s věřiteli- zásady a vzory,
- exekuce vs. vymáhání, exekutor- soudní vykonavatel –vymahač.

²¹⁶ ŠTERN, P., OOUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D.: Probace a mediace : Možnosti řešení trestných činů. 1. Vydání. Praha : Portál, 2010, s. 192-198.

²¹⁷ Uvedené informace jsou dostupné z WWW: <www.spj.cz>.

3. Dluhové poradny

Dluhové poradny jsou dostupné pro klienty v Praze a Ústí nad Labem. Poradenství, asistence i pomoc při zpracování dopisů, návrhů k soudu a podobně je poskytováno zdarma. Cílovými skupinami jsou zejména osoby po výstupu z výkonu trestu odnětí svobody a osoby v péči Probační a mediační služby České republiky. Pomoc je však poskytována jakýmkoli dalším zadluženým osobám, jelikož zadlužení může být prvním krokem na cestě k sociálnímu vyloučení. Práce v poradně je zaměřena především na:

- standardní dluhové poradenství (mapování dluhů, práce s rozpočtem domácnosti, poradenství pro komunikaci s věřiteli, vzory dopisů, poradenství ohledně výše měsíčních splátek),
- osobní bankrot (komplexní provedení klienta procesem sepsání a podání návrhu na povolení oddlužení).

4. Odborné semináře s dluhovou tematikou (exekuce, osobní bankrot)

5. Projekt Sanace dluhů

Sanace dluhů je mimosoudním řešením předluženosti klientů Probační a mediační služby České republiky. Vstup do systému je dobrovolný jak pro dlužníky, tak pro věřitele. Sanování dluhů je umožněno vznikem sanačního fondu, který je v současné době kryt ze švýcarských zdrojů. Základním principem sanace je, že věřitelům je nabídnuta částka, která se rovná volným zdrojům klienta v tříletém období. Pokud všichni věřitelé s nabídkou souhlasí, jsou vyplaceni ze sanačního fondu. Klient následně stejnou částku splácí zpět do fondu a je v kontaktu se sanačními pracovníky. Průměrná výše nabídky věřitelům se ve Švýcarsku pohybuje kolem 25 %.

Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o.s. je společně s odborem prevence kriminality Ministerstva vnitra České republiky a Probační a mediační službou České republiky zakladatelem **Aliance proti dluhům**. Aliance byla založena 4. 5. 2011. Iniciativa vyplynula ze zkušeností jak veřejnoprávních, tak nestátních a profesních subjektů, které se v posledních letech čím dál častěji zabývají řešením problémů souvisejících s předlužeností osob, jež se často ocitají v neřešitelné životní situaci. Činnost Aliance proti dluhům je realizována v rámci programu švýcarsko - české spolupráce, v projektu „*Rozvoj probačních a*

resocializačních programů – posílení prevence a ochrany společnosti před opakováním trestné činnosti“. Plánované legislativní změny jsou obsaženy v 10-ti bodovém programu Aliance, který vznikl za spolupráce zakládajících členů Aliance se zúčastněnými odborníky ze státních úřadů, ministerstev a nevládních organizací a stal se součástí základního prohlášení Aliance dokončeného na konci roku 2011.²¹⁸ Dne 20.2.2012 vydala Aliance tiskovou zprávu, v níž se vyjadřuje ve smyslu, že podporuje a vítá legislativní kroky Ministerstva spravedlnosti, které vedou ke snížení odměn a náhrad advokátů a exekutorů.²¹⁹

6.3 Problémy s hledáním zaměstnání po propuštění z výkonu trestu

Z výzkumu provedeného Institutem pro kriminologii a sociální prevenci²²⁰ vyplývá, že největší problém při resocializace osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody je nemožnost najít si zaměstnání a tento fakt pak výrazně zvyšuje riziko recidivy. Často se osoby propuštěné z výkonu trestu setkávají s požadavkem předložení výpisu z rejstříku trestů a ne vždy je tento požadavek ze strany zaměstnavatele oprávněný. Odsouzení za spáchání trestného činu není zakázaným rozlišujícím důvodem ve smyslu antidiskriminačního zákona²²¹. Diskriminaci však můžeme definovat jako typ rozdílného zacházení z určitých důvodů v určité oblasti či situaci, které v důsledku zakládá rozdílné zacházení a přitom není rozumně odůvodněno.²²² Bezúhonnost uchazeče by měla být zaměstnavatelem zjišťována pouze v odůvodněných případech a závěr o opodstatněnosti by měl být posuzován skrze povahu dotčeného zaměstnání a povahu případného trestného činu, jehož se uchazeč o zaměstnání dopustil. Zabránění uplatnění na trhu práce pro uchazeče, který se dopustil trestného činu, nesmí být formou sekundární represe vedle samotného potrestání.²²³ Úspěšné uplatnění na trhu práce je jedním ze stěžejních předpokladů resocializace osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody a je třeba si uvědomit, že záznam v rejstříku trestů automaticky neznamená, že se dotyčný k trestné činnosti vrátí nebo, že nebude schopen danou práci vykonávat. Zaměstnávání osob s trestní minulostí je výhodné pro celou společnost, dochází k minimalizaci zatížení systému sociálních dávek, k řádnému odvádění daní při legální práci,

²¹⁸ Dostupné z WWW: <www.spj.cz>.

²¹⁹ Tamtéž.

²²⁰ KARABEC, Z. et al. Dlouhodobé tresty odnětí svobody. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004, 172 s.

²²¹ Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů.

²²² MOTEJL, O. et al. Vězeňství : Stanoviska 6. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2010. s. 189. Dostupné z WWW: <www.ochrance.cz>.

²²³ Tamtéž.

snížení recidivy a zvýšení pravděpodobnosti, že bude nahrazena škoda poškozenému. Jako příklad příznivější právní úpravy směrem k zaměstnávání odsouzených lze uvést Švýcarsko, kde není výpis z rejstříku trestů zaměstnavateli vůbec požadován nebo Velkou Británií, kde sice zaměstnavatel má právo požadovat informace o trestní minulosti uchazeče, který je povinen tuto okolnost sdělit, nejedná se však o běžnou praxi a požadavek.²²⁴

6.4 Činnost Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o.s. v oblasti zaměstnávání

Pomoci najít zaměstnání lidem se záznamem v rejstříku trestů se snaží Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o.s. zejména prostřednictvím Pracovní agentury Rubikon. Ta funguje v Praze, Ústí nad Labem a v Chebu a poskytuje bezplatně služby právního poradenství a zprostředkování zaměstnání právě lidem se záznamem v rejstříku trestů. Poskytuje zejména tyto služby:

- konzultovat svoje možnosti na trhu práce a získat větší přehled o nabídce pracovních příležitostí,
- konzultovat jak zpracovat životopis a motivační dopis,
- příprava na pracovní pohovor,
- získat odbornou asistenci při hledání práce,
- lze získat doporučení ze strany Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o.s. na vytipované pracovní místo,
- pomoc při překonání bariér vstupu na trh práce spojených se záznamem v rejstříku trestů.

Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o.s. nabízí taktéž služby potencionálním zaměstnavatelům spočívající v úzké spolupráci se zaměstnavateli v celém procesu o prověřování kandidátů a přijímacích pohovorů přes pokračující spolupráci během výkonu

²²⁴ HASMANOVÁ, L.; MUSÍLKOVÁ, M.. Záznam v rejstříku trestů? Nemusí být překážka. HR forum. 2012,1, s. 24-25.

zaměstnání. Zajímavým benefitem pro zaměstnavatele může být možnost získat mzdový příspěvek na nově vytvořené pracovní místo po dobu 6 měsíců.

Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o.s. je taktéž realizátor velké řady projektů, ve kterých se snaží řešit komplexně problémy se kterými se propuštění z výkonu trestu odnětí svobody nacházejí. Jedná se například o Projekt Nadějně vyhlídky jehož hlavním cílem je zvýšit šanci na sociální a ekonomickou (re)integraci osob a to zejména těch, co jsou před propuštěním nebo po propuštění z výkonu trestu. Hlavními aktivitami jsou:

- motivační kurz Získej Zaměstnání,
- kurz finanční gramotnosti a řešení zadluženosti,
- rekvalifikace,
- posílení pracovních návyků,
- zprostředkování zaměstnání a individuální poradenství,
- mentoring.²²⁵

²²⁵ Mentoring spočívá v poskytování osobní asistence speciálně vyškoleným laikem – mentorem, který doprovází klienta a pomáhá mu řešit jeho aktuální situaci. Mentor působí jako určitý most mezi klientem a společností včetně systému služeb, které pro klienty existují. Osobám opouštějícím výkonu trestu odnětí svobody pomáhá mentor po návratu na svobodu najít bydlení či zaměstnání, obnovit nebo vytvořit sociální vztahy a řešit zadluženost.

7. Závěr

Výkon trestu odnětí svobody má pro odsouzené dalekosáhlejší důsledky, než by se mohlo na první pohled zdát. Dochází k vytržení člověka z prostředí jeho blízkých a zpřetrhání rodinných vazeb. Často bývá odsouzený blízkými zavržen a vyřazen z kruhu rodiny, jelikož ta je vystavována odmítavým a odsuzujícím reakcím okolí. Zásadní jsou i dopady ekonomické, odsouzený uvězněním ztrácí zaměstnání, což postihuje nejen samotného pachatele, ale i jeho rodinu. Problémem jsou taktéž dluhy odsouzených, které, když odsouzený v průběhu výkonu trestu nesplácí, mohou narůst do astronomických výšin. Další dluhy si odsouzený přináší z výkonu trestu, jedná se o úhradu pobytu ve věznici, náklady soudního řízení a právního zastoupení, popřípadě taktéž náhrada škody. Tato negativa vytvářejí vážný problém a nevyhnutelně vedou k otázce, zda lze výkonem trestu odnětí svobody dosáhnout nápravy pachatele a jeho resocializace. Vzhledem k tomu, že odsouzený je ve výkonu trestu vytržen ze svého přirozeného sociálního prostředí a naopak umístěn do prostředí výrazně kriminogenního, ve spojení s jeho stigmatizací a dalšími negativními důsledky s výkonem trestu odnětí spojenými se domnívám, že takto napravit pachatele lze jen stěží. Bylo by žádoucí využívat v co největší možné míře jiné způsoby sankcionování pachatele, při nichž nedochází k jeho vytržení z přirozeného sociálního prostředí a tím se eliminuje velká část negativspojovaných právě s výkonem trestu odnětí svobody. Řešením je využití různých forem alternativních trestů. Jako nejpříhodnější alternativa trestu odnětí svobody se mi jeví trest domácího vězení. Při jeho výkonu není odsouzený vytržen ze svého sociálního prostředí, jsou zachovány jeho rodinné vazby a nadále může chodit do zaměstnání. Za situace, kdy se náklady na jednoho odsouzeného ve výkonu trestu pohybují kolem 1000,- Kč za den, je nezanedbatelnou výhodou taktéž ekonomická úspora s výkonem tohoto trestu spojená. Zvýšeným ukládáním trestu domácího vězení, by se rovněž přispělo k řešení problému přeplněnosti věznic. V současné době, kdy kapacita některých věznic přesahuje 130%, není možné naplňovat zákonné požadavky týkající se například oddělování různých skupin odsouzených (například recidivistů od odsouzených, kteří jsou ve výkonu trestu poprvé), narušena je taktéž povaha výstupního oddělení, což ve svém důsledku vede k obtížnější a méně efektivní práci s odsouzenými. Ke snížení počtu odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody by přispěla taktéž dekriminlizace některých trestných činů, například zanedbání

povinné výživy, při němž je přinejmenším sporné, zda odsouzením pachatele k trestu odnětí svobody dojde k žádoucímu stavu – uhrazení výživného.

Jako problémové se jeví i zařazování odsouzených do jednotlivých typů věznic soudem. Jsme jednou z posledních zemí Evropy, která takovýto postup uplatňuje. Za předpokladu, že je odsouzený zařazen do nevhodného typu věznice, je práce s ním a následná resocializace velmi ztížena, ne-li nemožná. Jednoznačně podporuji úpravu takovou, aby o způsobu výkonu trestu rozhodovali vězeňské orgány, jelikož disponují větším množstvím odborníků (například psychologů, sociologů a speciálních pedagogů), kteří mohou učinit kvalifikované rozhodnutí.

Je zřejmé, že přes veškeré snahy o alternativní trestání, ve vztahu k určitým pachatelům nebude přicházet v úvahu jiný trest, než trest odnětí svobody. Za předpokladu, že bude trest odnětí svobody uložen, se nesmíme spokojit jen s bezproblémovým způsobem jeho výkonu, ale snažit se naplnit literu zákona a jednat s odsouzenými ve výkonu trestu odnětí svobody tak, aby se podporovaly takové postoje a dovednosti, které odsouzenému pomohou k návratu do společnosti a umožní mu vést po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem. K práci s odsouzenými v průběhu trestu slouží především tzv. programy zacházení. Program zacházení se zpracovává individuálně pro každého odsouzeného, u nějž délka trestu převyšuje tři měsíce. Je právem odsouzeného jemu navržený program zacházení přijmout. Pokud tak neučiní, plní minimální program zacházení stanovený vnitřním řádem věznice. Ve většině případů odsouzení jim navržený program přijímají. Jelikož je plnění programu zacházení jednou z podmínek při přeřazování odsouzeného do věznice jiného typu, do některé z dostupných skupin vnitřní diferenciaci a taktéž je zohledňováno při posuzování žádosti o podmíněné propuštění, zůstává otázkou skutečná motivace odsouzených. Bohužel často dochází k tomu, že odsouzení program zacházení přijmou a plní jen účelově ve snaze dosáhnout výhod z toho plynoucích a rozhodnutí tak nepramení z vlastní vůle odsouzeného na sobě pracovat. Rozeznat motivaci odsouzeného navenek orientovanou směřující k získání výhod a vnitřně orientovanou motivaci směřující k práci na sobě samém může být obtížné. Domnívám se však, že by to měli odborní pracovníci věznic zvládnout a sestavit programy zacházení tak, aby byl tento problém eliminován. Je nutné zdůraznit, že odborné zacházení může být užitečné jen za předpokladu, že je přizpůsobené cílové skupině, pokud jsou známa kriminogenní rizika této skupiny a potřeby a pokud je intervence přizpůsobena konkrétnímu jedinci.

Průzkumy zaměřené na účinnost programů zacházení s cílem zjistit „co funguje“ probíhají ve světě zhruba od 70. let minulého století. V České republice se tak děje až v poslední době a to pouze prostřednictvím nepříliš častých izolovaných pokusů. Z výzkumu Institutu pro kriminologii a sociální prevenci zabývajícím se programy zacházení a možnostmi resocializace odsouzených vyplynulo, že z osob, jež se účastnili zkoumaného programu zacházení se po propuštění z výkonu trestu recidivy dopustilo 10,6% osob, naproti tomu ze skupiny osob, jež nebyli do programu zařazeni, se recidivy dopustilo zhruba 6,5% osob. Nelze tedy potvrdit, že by absolvování zkoumaného programu zacházení vedlo ke snížení rizika recidivy po propuštění z výkonu trestu.

Nejdůležitějším prvkem sloužícím k resocializaci odsouzeného je pracovní aktivita. S pravidelným pracovním režimem se velké množství odsouzených setkává až ve věznici. Práce vede k tomu, že si odsouzení vytvářejí pracovní návyky a uvědomují si skutečnou cenu peněz. Naopak nemožnost ve výkonu trestu pracovat vede k degradaci osobnosti odsouzeného, jeho demotivaci a demoralizaci a směřuje k tomu, že odsouzený bude po propuštění z výkonu trestu spoléhat na rodinu, záchrannou sociální síť, či se nechá zlákat k rychlému, často nelegálnímu přivýdělků. S nezařazením odsouzeného do práce je spojen problém velkého množství volného času ve věznici, který může vyústit ke zvýšení napětí a s tím spojené agresivity, šikany, násilí a obecně vede k závadnému trávení přemíry volného času. I přes obecně známý pozitivní vliv zaměstnávání se zdaleka nedaří zaměstnat všechny práce schopné odsouzené. Momentálně se zaměstnanost odsouzených pohybuje kolem 60%, údaj však není zcela vypovídající, jelikož do statistiky jsou započítáváni i odsouzení zařazení do programu vzdělávání a ti, co pracují jen brigádně nebo na poloviční pracovní úvazek. Dle mého názoru vede cesta k vyšší zaměstnanosti odsouzených přes větší spolupráci Vězeňské služby s podnikatelskými subjekty. Nemyslím si, že je propagace věznic v tomto směru dostatečná a maximálně efektivní. Velká část podnikatelů není s možností zaměstnávat odsouzené vůbec seznámena anebo jsou jejich představy dosti zkreslené. Zaměstnávání odsouzených je pro zaměstnavatele velmi finančně výhodné, což by mělo vést i v době zvýšené nezaměstnanosti a ekonomické krize ke zvýšenému zájmu podnikatelů a tento druh zaměstnávání. Důležité však je zlepšit marketing Vězeňské služby a poskytnout potenciálním zaměstnavatelům všechny potřebné informace. Taktéž je potřeba se zaměřit na změnu postojů zaměstnavatelů, kteří často bojují se zakořeněnými stereotypy a mají obavy z poškození dobrého jména firmy. Podstatná je taktéž osvěta společnosti, zaměstnávat

odsouzené jak v průběhu trestu odnětí svobody, tak po jejich propuštění je celospolečensky výhodné a mělo by tak být společností vnímáno.

K resocializaci odsouzených vede taktéž institut podmíněného propuštění, jež je často zcela mylně chápán jako dobrodíní pro odsouzeného. Vychází ze zásady, že trest má postihovat pachatele jen v nezbytné míře a pokud bylo dosud odpykanou částí trestu účelu dosaženo, další výkon trestu již není potřebný. Jak bylo Ústavním soudem České republiky několikrát zdůrazněno, jedná se o mimořádný zákonný institut, který dává soudu možnost, nikoliv povinnost odsouzeného z výkonu trestu propustit. Podstatou podmíněného propuštění je, že odsouzený se předčasně propouští na svobodu a výkon trestu se mu promíjí za předpokladu, že v určité době stanovené soudem povede řádný život a bude plnit podmínky stanovené mu soudem. V roce 2002 byla u nás zavedena možnost stanovit nad podmíněně propuštěnými dohled, což lze hodnotit pozitivně, jelikož na základě zvýšení kontrolních mechanismů vzrostl počet odsouzených, kteří byli podmíněně propuštěni. De lege ferenda by dle mého názoru bylo vhodné upravit dohled tak, aby mohl být kdykoliv v průběhu zkušební doby odvolán nebo nařízen. Taktéž by bylo vhodné sjednotit rozhodovací praxi soudů při vyhovění či nevyhovění žádosti o podmíněné propuštění, která je dnes značně odlišná a liší věznicí od věznic. V praxi je tak často šance na podmíněné propuštění závislá více na tom, v které věznicí odsouzený trest vykonává a který soud o podmíněném propuštění rozhoduje, než na splnění zákonem požadovaných podmínek. Práci soudům se snaží usnadnit pilotní projekt Probační a mediační služby České republiky *Komise pro podmíněné propuštění*. Komise je tvořena řadou odborných pracovníků (probační úředník, psycholog, speciální pedagog,...), kteří na základě projednání písemných podkladů a parolového slyšení vydají stanovisko pro potřeby soudu – tj. podmíněné propuštění odsouzeného buď doporučí nebo ho nedoporučí.

Aby mohlo dojít k úspěšnému začlenění odsouzených do společnosti, je třeba se jim kontinuálně věnovat jak v průběhu výkonu trestu, tak po propuštění prostřednictvím postpenitenciární péče. Nejvhodnější je, když na programy probíhající ve výkonu trestu přirozeně navazují programy realizované po propuštění. Pomyslný „most“ mezi výkonem trestu a svobodou je tzv. výstupní oddělení, jehož cílem je připravit odsouzené na pobyt na svobodě. Opět se tady však projevuje problém přeplněnosti věznic. Z kapacitních důvodů není možné ubytování odsouzených po dvou v jedné ložnici, což narušuje ráz výstupních oddělení. Z důvodu velkého pracovního vytížení nemohou zaměstnanci věznic poskytovat odsouzeným

dostatek péče, kterou by v této specifické situaci potřebovali. Na tomto místě je nutné opět apelovat na snížení počtu odsouzených k trestu odnětí svobody anebo přinejmenším na zvýšení kapacity odborného personálu Vězeňské služby.

Postpenitenciární péče je důležitým nástrojem prevence recidivy a základním nástrojem resocializace odsouzených, prakticky však neexistuje legislativní úprava postpenitenciární péče jako takové. Tato situace může mít negativní vliv na čerstvě propuštěné, pro něž je těžké se na svobodě zorientovat a často neví, kam by měly jejich kroky po propuštění směřovat. Pomoci propuštěným může služba tzv. mentora. Mentor je vyškolený laik, který je propuštěnému rádcem a podporou v jeho potřebách, pomáhá mu řešit problémy s hledáním zaměstnání, bydlení, řešení zadluženosti a podobně. Výrazně tak přispívá ke snížení rizika recidivy a sociálního vyloučení. Přes všechny pozitiva není síť mentorů dostatečná, v loňském roce bylo aktivních kolem 60 mentorů a to především v Čechách a severní Moravě. Do budoucna bych podpořila vytvoření celostátní sítě mentorů. Myslím si, že vynaložené náklady by se společností vrátili snížením recidivy propuštěných osob.

Obrovským celospolečenským problémem dnešní doby je zadluženost. Zajisté není překvapením, že „dluhové pasti“ se týkají také většiny osob odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody. Důsledky zadluženosti jsou obecně velmi závažné. Zadluženost osob ve výkonu trestu však s sebou přináší ještě jeden velký problém a to vysokou pravděpodobnost opakování zejména majetkové trestné činnosti a nízkou perspektivu těchto osob začlenit se zpět do společnosti. Většina odsouzených v průběhu trestu nabývá mylného pocitu, že jejich dluhy jsou daleko a tak je žádným způsobem neřeší. Tím větší šok nastává po propuštění, kdy jsou osoby konfrontovány se svými dluhy a jejich výší, která tím, že byly dluhy v průběhu trestu neřešeny narostla mnohdy do astronomických rozměrů. V tomto ohledu bych doporučovala, aby se se zadluženými osobami na dluhové problematice pracovalo v průběhu celé doby výkonu trestu. Primárně je nutné hned zpočátku zadluženým osobám vysvětlit, že ignorováním situace, ve které se nacházejí, se problém jen prohlubuje a dluhy během výkonu trestu narůstají. Dále je třeba odsouzené přesvědčit, že je za všech okolností nutné komunikovat s věřiteli, informovat je o situaci a snažit se s nimi domluvit. Do budoucna by bylo taktéž vhodné zabývat se možností zavedení alternativních způsobů oddlužení pro dlužníky, jež se dle momentální právní úpravy nekvalifikují pro osobní bankrot, například prostřednictvím sanačního fondu, z něhož by byli věřitelé dohodnutým procentem uspokojeni a dlužník by následně splácel poskytnuté plnění zpět do fondu.

Z výzkumu provedeného Institutem pro kriminologii a sociální prevenci vyplynulo, že největší problém při resocializaci osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody je nemožnost najít si zaměstnání a tento fakt pak výrazně zvyšuje riziko recidivy. Zásadním problémem těchto osob je fakt, že věznicí opouštějí se záznamem v rejstříku trestů a často nestávají situace, kdy zaměstnavatel odmítne propuštěné zaměstnat právě z tohoto důvodu. Mnohdy je výpis z rejstříku trestů požadován i u pracovníků, kteří mají vykonávat nekvalifikované manuální práce. Dle mého názoru je tento požadavek naprosto neopodstatněný a neexistuje pro něj ospravedlnitelný důvod. Nemožnost najít si zaměstnání vede propuštěné k hledání nelegální práce či k opětovnému páčání trestné činnosti. Naopak legální práce osob s trestní minulostí je výhodou pro celou společnost, dochází k minimalizaci zatížení systému sociálních dávek, k řádnému odvádění daní, snížení recidivy a taktéž se zvyšuje pravděpodobnost, že bude nahrazena škoda poškozenému. Do budoucna bychom se mohli inspirovat úpravou Švýcarska, kde není výpis z rejstříku vůbec požadován nebo Anglií, kde je požadován jen u určitých profesí. Při platné právní úpravě je nutné, aby si osoby se záznamem v rejstříku trestů co nejdříve požádaly o výmaz z rejstříku. Do budoucna bych navrhovala, aby se zkrátily lhůty po kterých je možné podat žádost o zahlazení odsouzení tak, aby mohla být co nejdříve odstraněna tato bariéra bránící osobám po propuštění se uplatnit na trhu práce a minimalizovaly se negativní dopady s tím spojené.

Seznam zkrácených názvů právních předpisů

Ústava - Ústava České republiky ze dne 16.12.1992, ústavní zákon č. 1/1993 Sb.

Listina základních práv a svobod - Listina základních práv a svobod vyhlášena předsednictvem České národní rady ze dne 16.12.1992 jako součást ústavního pořádku České republiky, č. 2/1993 Sb.

trestní zákoník - zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

zákon o výkonu trestu odnětí svobody - zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

trestní řád - zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů.

vyhláška Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody
- vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.

Seznam použité literatury a pramenů

Knihy:

- Akademický slovník cizích slov, díl II. L-Ž. Praha: Academia, 1995, 834 s.
- Evropské vězeňské systémy : Sborník referátů přednesených na mezinárodní konferenci. Praha : Generální ředitelství VS ČR, 2004. 495 s.
- JELÍNEK, J. et al. Trestní právo hmotné. Praha : Leges, 2010. 912 s.
- KALVODOVÁ, V. Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. Brno : Masarykova univerzita, 2002. 274 s.
- KRATOCHVÍL, V. et al. Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2009, 834 s.
- MATOULEK, J., SEJKOROVÁ, H.: Právní rádce odsouzeného. Praha: Leges, 2011, 224 s.
- Mezi vězením a komunitou. Sborník příspěvků k problematice sociální reintegrace vězňených osob. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2008, 104 s.
- MOTEJL, O. et al. Vězeňství : Stanoviska 6. Praha : WoltersKluwer ČR, 2010. 336 s.
Dostupné z WWW: <www.ochrance.cz>.
- NETÍK, K., NETÍKOVÁ, D., HÁJEK, S. Psychologie v právu. Úvod do forenzní psychologie. Skripta.1. vydání. Praha: C.H. Beck, 1997, 140 s.
- NOVOTNÝ, O., VANDUCHOVÁ, M., ŠÁMAL, P. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. 6. vydání, Praha: WoltersKluwer ČR, a.s., 2010, s. 584
- NOVOTNÝ, O. O trestu a vězeňství. 2. vydání, Praha: Academia, 1969, 252 s.
- Pocta Otovi Novotnému k 80.narozeninám. Praha : ASPI, WoltersKluwer, 2008, 492 s.
- ROZUM, J., KOTULAN, P., TOMÁŠEK, J.: Účinnost dohledu u osob podmíněně propuštěných. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008, 170 s.
- SOLNAŘ, V. et al. Systém českého trestního práva. Praha : Novatrix, 2009, 941 s.
- ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní zákon. Komentář. 5. vydání. Praha : C.H. Beck, 2003.
- ŠÁMAL, P. et al. Trestní řád. Komentář. II. Díl. 6. Vydání. Praha : C.H. Beck 2008, 1518 s.
- ŠÁMAL, P. et al. Trestní zákoník I. § 1 až § 139. Komentář. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2009, 1303 s.
- ŠČERBA, F. Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. Praha: Leges, 2011, 416 s.
- ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. Probace a mediace : Možnosti řešení trestných činů. 1. Vydání. Praha : Portál, 2010, 216 s.
- VANTUCH, P. Trestní zákoník s komentářem k 1.8.2011. ANAG, 2011, 1367 s.

Studie:

BIEDERMANOVÁ, E., PETRAS, M.: Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení. 1. Vydání, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, 99 s.

KARABEC, Z. et al. Dlouhodobé tresty odnětí svobody. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004, 172 s.

ROZUM, J., JARKOVSKÁ, L., KOTULAN, P.: Institut dohledu u podmíněného propuštění. 1. Vydání, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004, 290 s.

SUCHÝ, O. Příčiny a prevence recidivy. Praha: Výzkumný ústav kriminologický při Generální prokuratuře ČSSR 1983. Studie 1/1984.

Časopisecké články:

BERÁNEK, L. Inovace programů zacházení. Trestněprávní revue. 2010, 9, s. 14-15.

BLATNÍKOVÁ, Š. Psychologické aspekty uvěznění. *PSYCHOLOGIE DNES*. 2004, 9, s. 18-20.

FISCHER, S.; RABOCH, J. ; ŽUKOV, I. Analýza struktury hodnot a potřeb odsouzených v průběhu uvěznění. *Československá psychologie*. 2008, 4, s. 388-396.

HALUZOVÁ, S.; BLANDA, R. Při práci utká trest rychleji. *České vězeňství*. 2009, 3, s. 13-19.

HASMANOVÁ, L.; MUSÍLKOVÁ, M. Záznam v rejstříku trestů? Nemusí být překážka. *HR forum*. 2012,1, s. 24-25.

HUŠKOVÁ, V. Reintegrační program: pomoc propuštěným vězňům. *České vězeňství*. 2008, 2, s. 8-11.

HUTTNEROVÁ, R. Zaměstnávání vězňů v České republice. *České vězeňství*. 2007, 3, s. 10-11.

INDRA, V. Výstupní oddělení – vstupní brána do nového života. *České vězeňství*. 2007, 2, s. 23.

JIŘIČKA, V. S kým zacházet a jak?. *České vězeňství*. 2011, 2, s. 14-16.

KARABEC, Z.; NETÍK, K. Vězeňství a zacházení s odsouzenými a obviněnými - některé nové přístupy v České republice. *Československá kriminalistika*. 1991, 4, s. 289-303.

Programy zacházení v českých věznicích a vazebních věznicích. *České vězeňství*. 2011, 2, s. 18-22.

Právní předpisy:

Ústava České republiky ze dne 16.12.1992 (ústavní zákon č. 1/1993 Sb.).

Listina základních práv a svobod vyhlášena předsednictvem České národní rady ze dne 16.12.1992 jako součást ústavního pořádku České republiky (č. 2/1993 Sb.).

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů.

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.

Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.

Nařízení vlády č. 365/1999 Sb., o výši a podmínkách odměňování odsouzených osob zařazených do zaměstnání ve výkonu trestu odnětí svobody.

Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 10/2000 Sb., o srážkách z odměny osob, které jsou ve výkonu trestu odnětí svobody zaměstnány, o výkonu rozhodnutí srážkami z odměny těchto osob a chovanců zvláštních výchovných zařízení a o úhradě dalších nákladů.

Judikatura:

Nález Ústavního soudu České republiky sp. zn. IV.ÚS 463/97 ze dne 23.04.1998.

Nález Ústavního soudu České republiky sp. zn. III.ÚS 1735/10 ze dne 12.05.2011.

Usnesení Ústavního soudu České republiky sp. zn. II.ÚS 629/06 ze dne 1.11.2006.

Usnesení Ústavního soudu České republiky sp. zn. III.ÚS 384/10 ze dne 6.5.2010

Usnesení Ústavního soudu České republiky sp. zn. III ÚS 208/12 ze dne 23.2.2012.

Internetové zdroje:

www.vscr.cz

www.arteterapie.cz

www.ochrance.cz

www.mpsv.cz

www.spj.cz

Abstrakt

Resocializace osob po návratu z výkonu trestu odnětí svobody

Diplomová práce pojednává o resocializaci osob po návratu z výkonu trestu odnětí svobody. Cílem práce je vysvětlit proces resocializace odsouzených v průběhu výkonu trestu odnětí svobody i po jejich propuštění. Práce se také pokouší zodpovědět otázku, jak účinné je speciální zacházení s vězňeny, přičemž nejvíce pozornosti je věnováno způsobům, jakými se snažíme dosáhnout resocializace těchto osob, jako například programy zacházení, zaměstnávání odsouzených a institut podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Závěrečná část práce se zabývá postpenitenciární péčí a poukazuje na hlavní problémy bránící úspěšné resocializaci – zadluženost a nemožnost nalézt si zaměstnání po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

Abstract

Resocialisation of persons after serving a term of imprisonment

Diploma thesis discusses problem of resocialisation of persons after serving a term of imprisonment. The aim of thesis is to explain a process of resocialisation of inmates during their imprisonment and after it. Thesis also attempts to answer how effective is special treatment with inmates. The main focus is given to the ways how we try to reach resocialisation of these persons, such as treatment programmes - especially employment of prisoners and institute of conditional release from serving a prison sentence. The final part of thesis deals with post-penitentiary care and points out huge problems disallowing successful resocialisation - indebtedness and impossibility to find a job after serving a term of imprisonment.

Resumé

Resocialisation of persons after serving a term of imprisonment

My diploma thesis discusses problem of resocialisation of person after serving a term of imprisonment. A significant number of persons released from serving a prison sentence come into conflict with law again shortly after their release. The aim of my thesis is to explain a process of resocialisation of inmates during their imprisonment and after it. Thesis also attempts to answer how effective is special treatment with inmates.

The thesis is composed of an introduction to the issue of resocialisation of persons after serving a term of imprisonment, five chapters and conclusion, where I try to summarize this issue. At the beginning of my thesis (Chapter 2 and 3), I outline elementary theoretic institutes as a punishment and imprisonment, especially their term, functions and the purpose. As one of fundamental parts of my thesis I consider chapter four, which deals with the performance of the term of imprisonment. This part of thesis contains ways how we try to reach resocialisation of person after the term of their imprisonment. In my opinion, the most important is passing a treatment programme for inmates, especially their employment, because the prisoners assigned to work spend their stay in execution of the imprisonment sentence by a meaningful activity. Essential is also to maintain their work habits from the civil life or to support them in acquiring these habits. Prisoners may also acquire higher or new professional experiences and knowledge for possible future engagement on the labour market after serving a term of imprisonment. In this part, my diploma also presents institute of conditional release from serving a prison sentence and supervision in cases of conditional release that provides a convicted person the opportunity to prove his or her ability to become an orderly member of society with the assistance of a probation officer.

In the final part of my thesis, which consists of chapters five and six I deal with post-penitentiary care and I also point out huge problems disallowing successful resocialisation - indebtedness and impossibility to find a job after serving a term of imprisonment. In this part I present how „*Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o.s.*“ tries to solve these problems and helps the recently incarcerated person to begin a normal life in the community.

Klíčová slova: resocializace, výkon trestu odnětí svobody, postpenitenciární péče

Keywords: resocialisation, term of imprisonment, post-penitentiary care